

Idrott på lek och allvar

Jonny Hjelm

Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/hjelm/hjelm120125.html,
(ISSN 1652-7224), 2012-01-25

Copyright © Jonny Hjelm 2012. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Frågan om samspelet mellan satsningar på och förekomsten av elit respektive bredd inom idrottens praktik har tröskats i årtal, här i Sverige liksom i andra länder och i den internationella debatten. Skälet till dess ständiga aktualitet är att den ena eller den andra uppfattningen i frågan fått legitimera politiska beslut om ekonomiska satsningar på den ena eller andra formen av idrottsutövande. I höstas publicerade forumet för övrigt en litteraturstudie av Rasmus Storm som visade att det inte finns något vetenskapligt stöd för tanken att bredd föder elit, eller att enbart elit ger upphov till bredd. Men frågeställningen kan vidgas, eller spetsas till, om man så vill, till att också värdera de bägge formerna av idrottsutövning. När så sker är det framför allt elitidrotten, det vill säga tävlingsidrott på hög nationell och internationell nivå, som står i skottlinjen, och man kan spåra kritiken mot tävlingsidrotten tillbaka till 1970-talet i, som Jørn Hansen uttrycker det i sin professorsinstallationsföreläsning, kölvattnet efter det antiauktoritära ungdomsupproret 1968. I Sverige, liksom i Danmark och andra västländer utvecklades ett ideologiskt grundat idrottskritiskt synsätt i vänsterrörelsen, och i Sverige fick särskilt den närmast oförsonliga kritiken mot tävlingsidrotten ett ordentligt fotfäste i den framväxande idrottsforskningen, främst inom pedagogik med anknytning till idrottsläroarbildningen. I en artikel som publicerades på forumet för ett drygt år sedan analyserade och diskuterade Jonny Hjelm synen på tävlingsidrotten i de första svenska idrottsvetenskapliga doktorsavhandlingarna, där framför allt Lars-Magus Engström så här 35 år senare framstår som tongivande. Engström menade att tävlingsidrotten, dess värderingar och praktiker, ur ett samhälleligt hälsoperspektiv var ett relativt ointressant kulturfenomen. Hjelmns artikel med titeln "Den brutala tävlingsidrotten" gav inte upphov till några skriftliga reaktioner, vare sig i dessa spalter eller i andra medier.

Den andra delen av Hjelmns utforskning av svensk idrottsforskning diskuterar det alternativ till tävlingsidrott som förs fram i olika sammanhang, nämligen leken och spontanidrotten, och undersökningsmaterialet denna gång är de doktorsavhandlingar som i Lars-Magnus Engströms anda, och i en del fall under hans handledning, lagts fram under de senaste 10-15 åren, av bland andra Staffan Karp, Karin Redelius och Inger Eliasson. Utgångspunkten är en studie av Göran Patriksson från 1987 av utslagningen inom barn- och ungdomsidrotten. Lek och spontanidrott fördes i de sammanhangen fram som alternativ till tävlingsidrott för barn och ungdomar, men Patriksson konstaterar att den romantiserade synen på leken saknar såväl empirisk förankring som stöd i den internationella vetenskapliga litteraturen. Hjelm visar i sin granskning av ett antal idrottspedagogiska avhandlingar att Patrikssons tidiga kritik inte fick något vidare genomslag. Hjelmns kritiska analys av de undersökta avhandlingarnas vetenskaplighet framstår för en utomstående betraktare som besvärande, med otydlig begreppsutveckling, oklar tolkning av empirin och osäkert stöd i den internationella forskningen. Är det elitidrottens tävlan under organiserade kollektiva former som är individualistisk, eller är det lekens och spontanidrottens oklara tävlingsformer med godtycklig exklusion och "tävla med sig själv"-ideal? Är lek och spontanidrott verkligen så oproblematisk och frigörande som det hävdas? Vi hoppas på en livfull diskussion kring dessa frågor. Forumet har tidigare publicerat argument både för och emot i denna fråga, och förhåller sig som alltid neutral, med endast ett intresse: att svensk idrottsforskning fortsätter att utvecklas, att detta sker genom öppen och frimodig debatt, samt att idrottsforum.org blir ett av de fora som bär den debatten. Sannolikt skulle en sådan diskussion kunna ge Jonny Hjelm kompletterande data att luta den sista tredjedelen av sitt forskningsprojekt om svensk idrottsforskning mot; den handlar om idrottsforskaren som maktfaktor i förhållande till idrottsrörelsen och till politiken.

Inledning

Försommaren 2011 utgav Centrum för idrottsforskning (CIF) boken *För barnets bästa. En antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*.¹ I bokens åtta artiklar beskrivs utifrån olika infallsvinklar barnidrotten. Barnrättsperspektivet, och vad som bör karaktärisera den ”goda barnidrotten”, löper som en röd tråd genom boken. Bokens omslag domineras av ett foto med tre fotbollsspelande pojkar i 12-13 års ålder. Bollen är i luften och två av pojkarna kämpar koncentrerat om att i konkurrens med den andre erövra kontrollen över bollen. Pojkarna har inga föreningsoveraller, klubbtröjor eller liknande på sig (en har exempelvis jeans). Inga idrottsledare syns på bilden. Bilden ska, som jag tolkar den, illustrera barn som utan överinseende av vuxna valt att ”leka” med en fotboll en stund. Det rör sig om så kallad spontanidrott utan uttalat mål, annat än det underförstådda att det ska vara lustfyllt – ”roligt” – här och nu.²

I en bok som handlar om den goda barnidrotten väljs alltså ett omslag som *inte* föreställer idrottande barn inom föreningsidrotten, en fostransmiljö som anses vara den viktigaste näst skola och familj.³ Uppemot 60-70 procent av alla barn i 10-12 års ålder är medlemmar i en idrottsförening. Är bildvalet en slump eller vill man, det vill säga CIF, med bilden av några spontanidrottande pojkar visa vad som kännetecknar den goda barnidrotten? Och omvänt, indirekt kritisera den organiserade, vuxenledda barnidrotten och dess ”tävlingsoch rangordningslogik”? Är det vidare ett uttryck för ett mer allmänt synsätt – och pedagogiskt förhållningssätt – där det individuella barnet betraktas som aktivt och kompetent och med litet behov av vuxenstöd?

Syfte

I denna artikel behandlas den beteendevetenskapliga idrottsforskningen i Sverige under 1990- och 2000-talen, i första hand den som utförts av pedagoger och som rört barn och ungdomars tävlande och strävan att förbättra prestationsförmågan. Särskilt uppmärksamhet ägnas dikotomin lek–allvar och övrig lekretorik. År 1987 noterade idrottspedagogen Göran Patriksson att det fanns en, som han menade, romantiserande lekretorik i dåtidens diskussion om barn- och ungdomsidrotten. Patriksson var kritisk till den entydigt positiva bild som gavs av lek och spontanidrott och att lek och organiserad idrott, inklusive tävlingar, beskrevs som varandras motsatser.⁴

Jag granskar några relativt nya avhandlingar om barn och ungdomars idrottande där lek, och närliggande begrepp, använts i diskussioner och analyser. Det betyder att jag inte behandlar avhandlingarna i sin helhet, utan medvetet och ensidigt fokuserar en aspekt. Avhandlingarna har valts mot bakgrund av att de ofta nämns och refereras till när barn- och

1 Boken ingår i CIF:s uppdrag att granska statens idrottspolitik och då särskilt stödet till den föreningsbaserade barnidrotten. Ett skäl är att 2008 års idrottsutredning pekade på missförhållanden och att idrottsrörelsen inte följde riktlinjerna i *Idrotten vill* när det gällde barn- och ungdomsidrotten.

2 I många undersökningar där individer förklarar varför de idrottar så är ”roligt” ett återkommande begrepp.

3 Se till exempel Tomas Peterson, *Föreningsfostran och tävlingsfostran*, SOU 2008:59, s 202 ff.

4 Göran Patriksson, *Idrottens barn. Idrottsvanor – stress – ”utslagning”*, Friskvårdscentrum, Stockholm 1987.

ungdomsidrott behandlas och även förefaller ligga i mittfåran, teoretiskt, metodologiskt och empiriskt när det gäller senare tids svenska barn- och ungdomsidrottsforskning.

Syftet är att följa upp Patrikssons kritik från 1987 och se om den fortfarande är giltig och om så är fallet besvara frågan om *varför* en ytlig lekretorik levt vidare in i dagens beteendevetenskapliga idrottsforskning. Syftet har en inomvetenskaplig relevans då språklig precision och analytiskt djup är av central betydelse för hur vi kommunicerar och förstår ett fenomen som idrott. En utbredd lekretorik kan också förmodas påverka hur barn- och ungdomsidrotten organiseras och hur vi på ett mer allmänt, vardagligt plan tänker och talar om idrottsprestationer, gemenskap och konkurrens inom idrotten (och lek och spontanidrott).⁵

Artikeln inleds med kort redovisning av den diskussion som funnits angående barn- och ungdomsidrotten under 1900-talet, med tyngdpunkten på 1970-talet och efterföljande decennier.

Därefter behandlas den så kallade Barnkonventionen och dess relevans för idrottsrörelsens ideologiska utveckling sedan 1990-talets början. Här presenteras också pedagogiska teorier om barnet som kompetent, aktivt subjekt respektive barnet som mer passivt objekt i behov av vuxnas omsorg och skydd. Artikeln avslutas med en analys och diskussion där jag bland annat använder mig av etnologen Fredrik Schougs tes om den moderna idrotten och dess två motstridiga ideal och tendenser, dels gigantismen med sina spektakel (de Olympiska spelen till exempel), dels minimalism och hyllandet av intima gemenskaper.

” Men denna lite lättsamma hållning räckte alltså inte längre, varken för de ledande inom idrottsrörelsen eller för de politiker som beslutat om ökat ekonomiskt stöd till idrotten.

Vad vill idrottsrörelsen?

Under 1970-talet inträffade något av ett ideologiskt uppvaknande inom idrottsrörelsen. Frågor om idrottens mål och mening blev allt viktigare. Tidigare hade idrottens positiva värden närmast tagits för givna (åtminstone från och med 1930-talet). Idrotten var lustfylld avkoppling och underhållande för stunden – för såväl utövare som åskådare. Men denna lite lättsamma hållning räckte alltså inte längre, varken för de ledande inom idrottsrörelsen eller för de politiker som beslutat om ökat ekonomiskt stöd till idrotten. Centralt placerade personer inom idrottsrörelsen som Karl Frithiofson, Lars Liljegren och Bengt Wallin började under 1970-talet föra fram idrottsideologiska åsikter på temat idrott-åt-alla. Frithiofson skrev tillsammans med idrottsfysiologen Bengt Saltin debattboken *Inkast. Mer och bättre idrott åt alla* (1971), med ett innehåll som låg i linje med vad som förts fram i utredningen *Idrott åt alla* (1969). Vid 1980-talets mitt författades en liknande debattskrift av Lars Lilje-

5 Här åsyftas exempelvis diskussionen om kravnivåer inom barn- och ungdomsidrotten och hur dessa bör hanteras. Men här avses också mer allmänt tal där idrott och gemenskap med och utan tävlan behandlas. Jag illustrerar detta med ett exempel från *Västerbottens-Kuriren* 3/10 2011. Tidningen kunde med anledning av hundraårsjubilerande Umeå scoutkår berätta att kåren såg sig som ett alternativ till andra föreningar – där idrottsföreningar implicit var en av de åsyftade föreningstyperna – och att man enligt dess ordförande erbjöd ”gemenskap” och satsade på att lära ut att ”samarbete ger frukt. Vi har inte tävlingsmomentet i allt utan vi belönar i första hand samarbete i grupp.” Sentensen är alltså att föreningsverksamhet där ”tävlingsmomentet” är vanligt inte premierar samarbete (och gemenskap).

gren och Bengt Wallin; *Idrott i rörelse* (1985). Ett gemensamt drag i båda böckerna var betoningen av idrottens folkhälsoaspekter samt att elitidrott och bredd-/motionsidrott betraktades som komplementära. Ett stort problem var enligt författarna de som av okunnighet eller andra anledningar gav en felaktig bild av idrotten. Sportjournalister och deras fokus på spektakulära händelser inom elitidrotten, eller avarter och missförhållanden, betraktades som särskilt problematiska. Elitidrotten var ju bara en liten del av den totala idrottsrörelsen.

Riksidrottsförbundets (RF) tidskrift *Svensk Idrott* kom att spela en allt viktigare roll i den interna diskussionen om idrottsrörelsens ideologiska positionering. Den användes också mer aktivt för att visa på idrottsrörelsens bredd. I tidskriften sökte man på olika sätt stödja och stimulera till idrottsideologisk debatt och att också ge plats för dem som hade kritiska synpunkter. Här framhölls att det var ”högt i tak” och att åsiktsmångfald bejaktades. Vid 1973 års Riksidrottsmöte beslöts att rörelsen skulle genomföra ”ett ideologiskt rådslag”, nerifrån och upp. Rådslaget blev kanske inte vad man hoppats på, då relativt få föreningar deltog och de flesta uppehöll sig kring frågor som rörde resursbrister och liknande. Men grunden var ändå lagd för en idrottsideologisk positionering, och några år senare kom *Idrott 80. Idéprogram för idrottsrörelsen under 80-talet med sikte på år 2000*. Med denna togs ett viktigt steg mot en mer genomtänkt idrottsideologi. Historikern Jan Lindroth förklarar: ”Man ville att det skulle genomsyra RF-idrotten genom en stegvis process – en krävande målsättning. Det hade föregåtts av remissarbete och blev föremål för överläggningar. Något motsvarande hade inte förekommit tidigare.”⁶ Omkring tio år senare kom uppföljaren; *Idrottspolitik offensiv. Idrottsrörelsens handlingsprogram med sikte på år 2000*. I denna skrift fanns en, i jämförelse med tidigare, något mer självkritisk syn på elitidrotten, exempelvis hur dess värderingar riskerade få negativa konsekvenser för barn- och ungdomsidrotten. Doping och regelöverträdelse var några av de saker som särskilt uppmärksammades.

År 1995 presenterades *Idrotten vill. Verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet*. I detta omfattande ”idéprogram” – närmare femtio sidor – behandlades idrottsrörelsens ideologiska fundament utförligt. En nyhet var att man övergivit den gamla uppdelningen av idrotten i två eller tre delar; dels dikotomin elitidrott –bredd-/motionsidrott, dels det tredelade tävlingsidrott, bredd-/motionsidrott och ungdomsidrott. Nu lanserades istället en idrott bestående av fem idrottsliga verksamhetstyper där kategoriseringen baserades på idrottsutövarnas ålder men också ambitionsnivå och idrottslig intensitet och kompetens. Här fanns barnidrott (barn 12 år och yngre) och idrott för ungdomar (13-20 år) och vuxna (21 år och äldre). De två sistnämnda var i sin tur indelade i fyra kategorier:

- hälsoinriktad bredd-/motionsidrott för ungdom (13-20 år)
- hälsoinriktad bredd-/motionsidrott för vuxna (21 år och äldre)
- prestationsbaserad tävlingsidrott för ungdom (13-20 år)
- prestationsbaserad tävlingsidrott för vuxna (21 år och äldre)

Begreppet ”tävlingsidrott” definierades som idrott där ”prestationsförbättring och goda tävlingsresultat [är] vägledande. I den hälsoinriktade bredd- och motionsidrotten är trivsel och välbefinnande normgivande medan prestation och resultat är av underordnad betydelse.”

6 Jan Lindroth, ”Idéer och debatter”, i *Ett idrottssekel – Riksidrottsförbundet 1903–2003*, Jan Lindroth och Johan R. Norberg (red), Stockholm 2002, s 151.

Detta gällde i ännu högre grad barnens idrottande, för dem under 13 år: ”I barnidrotten leker vi och låter barnen lära sig olika idrotter. [...] Tävling är en del av leken och ska alltid ske på barnens villkor.” Den stora majoriteten individer inom föreningsidrotten skulle alltså finnas i en verksamhet som *inte* dominerades av ”tävlingsidrottens” principer. Den restriktiva hållningen markerades också språkligt i och genom olika retoriska vändningar i *Idrotten vill*. Idrott sades till exempel handla om att prestera ”mera”, inte bättre och ”vi delar in vår idrott efter ålder och ambitionsnivå”, inte efter ålder och prestationsförmåga.⁷

Denna indelning av föreningsidrotten i fem olika typer skulle dock inte, framhölls det, tolkas som att gränserna var skarpa och att skillnaderna dem emellan var av grundläggande kvalitativ karaktär. *Idrotten vill* slog i detta avseende ett slag för den gamla ”enhetstanken”, alltså den att bredd-ger-elit och vice versa. Några principiellt och strukturellt betingade motsättningar existerade inte. Eventuella missförhållanden, till exempel tävlingshets inom barnidrotten, betraktades som ett uttryck för okunnighet, missförstånd eller missriktad och överdriven strävan efter idrottsliga framgångar. *Idrotten vill* har reviderats två gånger, 2005 och 2009, dock utan att innehållet förändrats i grunden. Många stycken och formuleringar är exempelvis oförändrade.

Idrotten och barnrättsperspektivet

I *Idrotten vill* betonades 1995 lekens betydelse och att tävlandet skulle vara en del av leken när det gällde barnidrott. Tretton år senare, vid 2009 års revidering av *Idrotten vill*, skrevs det in i att all barn- och ungdomsidrott (upp till 18 år) ska bedrivas ur ett barnrättsperspektiv. Samma år bestämde också Sveriges riksdag att svensk idrott skulle utgå från Barnkonventionens riktlinjer och paragrafer.

År 1989 antog FN:s generalförsamling konventionen om barnets rättigheter (”Barnkonventionen”) och ett år senare ratificerades den av Sverige. Ett stort antal länder runt om världen gjorde detsamma och knappast något annat fördrag om mänskliga rättigheter har fått ett sådant positivt och snabbt gensvar. I Sverige inleddes under 1990-talets första år arbetet med att implementera Barnkonventionen. Barnombudsmannens inrättande 1993 var ett uttryck för denna strävan. På en diskursiv nivå satte också Barnkonventionen tydliga spår då begrepp som barnperspektiv/barnrättsperspektiv och barnets bästa blev vanligt förekommande i texter och diskussioner som rörde barn.⁸

Efterhand beslöts i riksdagen att alla myndighetsbeslut som påverkade barns villkor och verksamheter skulle beakta barnperspektivet och barns bästa. Det här gällde alla nivåer, institutioner och myndigheter på regionala och kommunala nivåer men också exempelvis frivilligorganisationer som ideella idrottsföreningar.

7 Samtliga citat i stycket från sida fem i *Idrotten vill. Verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet*, Stockholm 1995.

8 Anne-Li Lindgren & Gunilla Halldén, ”Individuella rättigheter; autonomi och beroende. Olika synsätt på barn i relation till FN:s barnkonvention”, *Utbildning & Demokrati*, 2001, vol 10, nr 2, 65-79.

Barnkonventionen består av 54 artiklar fördelade på fyra huvudkategorier av ”rättigheter. I artikel 31 stadgas att barn har rätt till kulturella aktiviteter och lek- och fritidsaktiviteter.⁹

Barnkonventionen innehåller flera mångtydiga resonemang, tankegångar och begrepp. ”Barnets bästa” är sådant exempel. Uttrycket har tolkats olika över tid och inom olika samhällsskikt, givetvis även före Barnkonventionens tillkomst. Enligt pedagogen Gunilla Halldén har det en positiv laddning och används ibland retoriskt och politisk-ideologiskt på ett sätt som komplicerar begrepps användandet i vetenskapliga sammanhang. ”Alla” anser sig exempelvis värna barnets bästa och betona vikten av att lyssna på barnet. Men samtidigt underkommuniceras eller förbises att det är vuxna – föräldrar, lärare, forskare osv – som i sista instans brukar tolka vad som är barnets bästa och att barnets rätt till inflytande sällan inkluderar ett *medbestämmande* på samma villkor som vuxna.¹⁰ Det är alltså viktigt att man i vetenskapliga sammanhang definierar vad som avses med barnets bästa och närliggande begrepp som ”barnperspektiv” och ”barns perspektiv”.¹¹

Pedagogen Kristina Bartley menar att Barnkonventionen utgår från två perspektiv på barn, dels rättigheter för barnet som objekt, dels rättigheter för barnet som aktör. Det förstnämnda innebär att barnet ses som ett objekt som har behov av omsorg och skydd. Barnet är en i huvudsak svag och sårbar individ utsatt för hot och svårigheter av olika slag, såväl sociala som materiella. I objektperspektivet spelar vuxna en viktig roll, som uttolkare av vad som är barnets bästa men också när det gäller val av åtgärder för att säkra denna. Det andra perspektivet, aktörsperspektivet, innebär att barnet ses som ett aktivt subjekt med eget handlingsutrymme. ”Här handlar det om frigörelse, från föräldrar och andra vuxnas makt, och individualisering.”¹² En liknande analys har gjorts av historikern Anne-Li Lindgren och pedagogen Gunilla Halldén som menar att Barnkonventionen ger uttryck för en dubbel syn på barns bästa, vilja och kompetens (resurser). Här finns dels ett behovsorienterat synsätt, dels ett kompetensorienterat synsätt.¹³ I det behovsorienterade synsättet, vilket traditionellt och historiskt haft en stark ställning i Sverige, ses barnet som oförmöget att bestämma själv och veta sitt eget bästa (mer än i begränsad mening). I det kompetensorienterade synsättet betonas det individuella och ”autonoma” barnet och att de självvalda aktiviteterna, det egna kunskapssökandet, är mycket viktiga för vuxenblivandet. Lust för lärande ska, om det behövs, understödjas då barnet därigenom utvecklar nya kunskaper och insikter. ”Det är ett barn som har ’rätt’ att lära.”¹⁴ Risken är dock, enligt Halldén, att det kompetensorienterade synsättet kan överdriva barns aktörsutrymme och kompetens: ”...barnet beskrivs entydigt som kompetent och att de begränsningar som ligger i barnets

9 Birgitta Qvarsell, ”Juridik i barnpedagogiken – om FN-konventionens dilemman”, *Utbildning & Demokrati*, 2001, vol 10, nr 2, s 51-63.

10 Möjligheterna till inflytande som tangerar medbestämmande ska enligt Barnkonventionen öka med stigande ålder och mognad hos det individuella barnet.

11 Gunilla Halldén, ”Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp”, *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 2003, årg 8, nr 1-2, s 12-23.

12 Kristina Bartley, ”FN:s konvention om barnets rättigheter. Om perspektiv och innehåll med relevans för skolan”, *Utbildning & Demokrati*, 2001, vol 10, nr 2, s 27.

13 Denna dubbelhet fanns också före Barnkonventionen antogs av FN 1989 och är således inget nytt. Det är snarare så att den enligt Lindgren och Halldén fångar upp och synliggör de olika traditioner som finns, och länge funnits, när det gäller synen på barn. Anne-Li Lindgren & Gunilla Halldén 2001, vol 10, nr 2, s 65-79.

14 Ibid, s 69.

kropp inte tillmäts så stor betydelse. En socialkonstruktionism kan alltså bli reduktionistisk och förneka de omständigheter som skillnader i kroppslig status innebär.”¹⁵

Det kompetenta barnet har också uppmärksamrats inom demokratiforskningen där man tyckt sig se ett paradigmskifte med politiska förtecken och implikationer för relationen stat – individ: ”Idén om den kompetenta individens förmåga gäller inte bara vuxna utan omfattar alla åldersgrupper. Till och med barn anses idag vara handlande och reflekterande subjekt som skall ta ansvar för sig själva, sin inläring, planera sin skoldag och vara entreprenörer på sina egna liv.”¹⁶

För idrottsrörelsen var givetvis Barnkonventionen en utmaning, men också riktningvisare, då den innehöll mycket som var relevant för barn- och ungdomsidrotten. 1995 års *Idrotten vill* bär också tydliga spår av Barnkonventionen, exempelvis betonandet av att man i ”barnidrotten leker” och att tävlandet skulle vara en ”del av leken” och alltid ske på barnens villkor. Synsättet var inte nytt i sig. Lekens betydelse och positiva värden och dikotomin idrottslig lek – allvarlig tävling hade förekommit före 1995 och var inte ovanlig (mer om detta nedan). Inom idrotten, särskilt markerat inom gymnastiken och skolidrotten, fanns också en äldre lektradition med rötter i tidigt 1900-tal, där man vurmät för leken. (År 1918 bildades exempelvis Svenska lekförbundet och Nääs slott var under en period ett centrum för svensk lekpedagogik.)¹⁷ I skolan kallades också idrottsämnet åren 1919-1962 ”Gymnastik med lek och idrott”. Men de som tidigare diskuterat förhållandena inom barn- och ungdomsidrotten, och kanske även varit kritiska (”utslagningsdebatten”), och som tidigare utgått från social-psykologiska utvecklingsteorier, eller politiska eller mer allmänt humanistiska ståndpunkter, kunde nu ta avstamp i FN:s Barnkonvention vilket var något nytt.

” Under rubriker som ”utslagningen inom idrotten” hävdades att idrottsföreningarnas barn- och ungdomsidrott var alltför prestations- och tävlingsinriktad

Lek som pedagogiskt underverk

Under 1970- och 1980-talen etablerades den beteendevetenskapliga idrottsforskningen i Sverige. Pedagogen Lars-Magnus Engström var en av de mest tongivande forskarna, en annan var pedagogen Göran Patriksson. Båda två sysslade med barns och ungdomars idrottande. I ett av Patrikssons projekt under 1980-talet fördjupade han sig i idrottsliga avbrott bland tonåringar. Frågan var mycket aktuell. Under rubriker som ”utslagningen inom idrotten” hävdades att idrottsföreningarnas barn- och ungdomsidrott var alltför prestations- och tävlingsinriktad. Detta ansågs vara huvudskälet till att många lämnade idrotten eller fick livslång avsmak när det gällde hälsobefrämjande idrottande. Patriksson noterade då att diskussionen ofta innehöll påståenden om att den organiserade barn- och ungdomsidrotten

15 Halldén 2003, s 16.

16 Christina Florin, Elisabeth Elgán & Gro Hageman, *Den självstyrande medborgaren? Ny historia om rättvisa, demokrati och välfärd*, Stockholm 2007, s 8.

17 Jan Lindroth, *Idrott mellan krigen*, Stockholm 1987, s 187 ff. Se även Suzanne Lundvall & Jane Meckbach, *Ett ämne i rörelse. Gymnastik för kvinnor och män i lärarutbildningen vid Gymnastiska Centralinstitutet/Gymnastik- och idrottshögskolan under åren 1944 till 1992*, Stockholm 2003, s 87 ff.

borde innehålla mer lek. Bakom dessa synpunkter låg enligt honom en mycket positiv värdering av lek.

Många använder, mer eller mindre medvetet, lek som kriterium när de bedömer hur bra eller dålig idrotten är. [...] Det tycks nästan som om lek kan åstadkomma underverk med barnen. Lek gör dem till bättre problemlösare, mer kreativa, mer fantasifulla och flexibla. [...] Gemensamt för alla lekdefinitioner är att man där betonat att det är fråga om frivilliga aktiviteter som karaktäriseras av inre motivation och ett positivt känslotillstånd.¹⁸

Patriksson menade att denna mycket positiva syn på lek, och s.k. ”spontanidrott” under 1970- och 1980-talen, och indirekt om hur barn idrottat förr – då de alltså inte varit aktiva inom föreningsidrotten – var ett uttryck för en romantisering och idealisering av barnet, barndomen och leken. Barnets lek representerade det oförstörda och naturliga. Patriksson tillbakavisade kortfattat denna förenklade bild av lek och att den tillskrevs enbart positiva kvaliteter. Han refererade en internationell auktoritet på området, Brian Sutton-Smith, som visat hur den romantiserade synen på lek tycktes ha sitt ursprung i lek teorier från 1800-talet, främst utvecklade för överklassens barn och mycket annorlunda än de lek teorier som då fanns för arbetarklassen. Enligt Sutton-Smith fanns det också många exempel på lekar som inte alls var frivilliga, drivna av inre motivation hos de deltagande barnen eller entydigt lustbetonade. Många lekar var tvärtom påtvingade (av äldre syskon eller kamrater), regelstyrda, brutala, kravfyllda (såväl socialt som fysiskt) och exkluderande (alla fick inte vara med och om man inte kunde eller tolkade reglerna/uppförandekoderna rätt fick man lämna leken). Patriksson menade avslutningsvis, med stöd i Sutton-Smith, att det var ”absurt att tala om att idrott förstör känslan av lek”. Enligt detta synsätt var lek och idrott emotionellt och fysiskt likartade, närbesläktade verksamheter, om än inte identiska då det till exempel gällde den sociala inramningen.¹⁹

Patrikssons kritik var allmänt formulerad och gällde såväl forskare som journalister, författare och andra som var engagerade i frågor som rörde barn och ungdomsidrotten. Som jag tidigare visat (Hjelm 2010) var många beteendevetenskapliga idrottsforskare, med Patriksson som ett noterbart undantag, under 1970- och 1980-talen relativt kritiska mot den så kallade ”tävlingsidrotten”. Med tävlingsidrott avsågs vanligen föreningsidrott som ibland kontrasterades mot lek. Lek beskrevs i ensidigt positiva ordalag.²⁰ Lek–allvar-begreppen användes som motpolerna i ett dystopiskt narrativ. ”Lek” representerade ett ljus, positivt idrottsligt förflutet – biografiskt eller samhälleligt – medan ”allvar” representerade det idrottsliga nuet eller idrotten i en nära förestående framtid. Det här gällde exempelvis sociologen Tomas Peterson och pedagogen Per Nilsson, två forskare som senare skulle bli mycket inflytelserika på det idrottsvetenskapliga fältet, som åren kring 1990 publicerade två böcker om herrfotboll; *Leken som blev allvar* respektive *Fotbollen och moralen* med slutkapitlet ”Leken som blir allvar”.

18 Patriksson 1987, s 269.

19 Ibid.

20 Se Jonny Hjelm, ”Den brutala tävlingsidrotten. Svensk idrottsforskning om gemenskap och konkurrens inom idrotten”, www.idrottsforum.org, 2010-12-15.

Från lek till allvar

Pedagogen Staffan Karp är en av dem som berört lek och ”lekfullhet” inom svensk barn- och ungdomsidrott. I Karps avhandling *Barn, föräldrar och idrott* (2000) studeras vad idrotten betyder för barns och ungas fostran (10-12 års ålder).²¹ Han är särskilt intresserad av samspelet barn-föräldrar och skillnaderna mellan dem som är involverade i golf respektive fotboll. Båda idrotterna beskrivs som ”tävlingsidrotter” – vars innebörder inte närmare preciseras, mer än att golf är en ”utpräglad tävlingsidrott, faktiskt i större utsträckning än vad många andra idrotter är. Du kan aldrig frigöra dig från tävlingsmomentet eftersom det ständigt finns där i form av ditt handikapp.”²² Fotboll framställs som en kollektivistisk tävlingsidrott med små möjligheter för individen att vara kreativ och skilja ut sig och uttrycka sin personlighet. Undantaget är att göra mål, vilket anses förklara den glädje som infinner sig hos det barn som gör mål.

Karp visar att barns, och deras föräldrars, val av idrotter är knutet till klass. Ju högre upp på samhällsstegen som föräldrarna befinner sig, desto högre sannolikhet att deras barn sysslar med golf. Fotboll tilltalar på motsvarande sätt i högre grad dem från arbetarklassen. Karp menar att barnens idrottande, utifrån ett föräldraperspektiv, ingår i ett mer eller mindre medvetet fostransprojekt där antaganden om golfens respektive fotbollens sociala värde är centrala. Barn som deltar i fotboll förväntas träffa kompisar och lära sig att umgås och idrotta tillsammans med jämnåriga och visa hänsyn, tolerans och att följa regler. Det sociala värdet inom golfen antas vara annorlunda. Här handlar det i och för sig också om att visa hänsyn och förstå och följa regler men framförallt om att barnet ska lära sig koncentration, att behärska sig känslomässigt och att prestera individuellt och bra under mental stress. Golfspelandet är också något som hela familjen kan göra tillsammans, vilket anses ha ett stort värde.

De två olika idrottsliga fostransprojekten, och de val som föräldrarna gör, avspeglar enligt Karp deras klasstillhörighet. Han refererar etnologen Helene Brembeck och sammanfattar apropå golfen, och dess fokus prestation och tävlan: ”För familjer i den övre medelklassen är målet att de egna barnen ska tillhöra de bäst rustade i ett samhälle som kännetecknas av konkurrens och kamp och utrymme.”²³ Det här motsägs dock något av att Karp också framställer fotbollen som en ganska konkurrensbetonad verksamhet med lite utrymme för lek och lekfullhet. Under rubriker som ”Från lek till allvar” och ”Om lekfullhet, krav och sortering” behandlas fotbollsföräldrarnas lite uppgivna naturliggörande av det ökade allvaret inom fotbollen som innebär att individens behov inte prioriteras och att inflytandemöjligheter minskas ytterligare. Föreningens behov går före barnens. Karp konstaterar: ”I och med att man når en viss ålder slutar leken, man registreras. Nu är fotbollen inte längre till för den aktiva, utan snarare är den aktiva, den femtonåriga fotbollsspelaren, till för fotbollen och föreningen.”²⁴

Författaren förklarar vidare att det ökade allvaret inom fotbollen, allteftersom barnen åldras, leder till att de sorteras utifrån prestationsförmåga: ”Min tolkning blir således att trots stora inslag av lekfullhet och en pedagogik som svarar mot barns utvecklingsnivå,

21 Staffan Karp, *Barn, föräldrar och idrott. En intervjustudie om fostran inom fotboll och golf*, Umeå 2000, s 1.

22 Ibid, s 110.

23 Ibid, s 242.

24 Ibid, s 153.

liksom en ideologi om att alla ska få spela, existerar det tidigt inom fotbollen en sortering av de som duger och de som inte duger.”²⁵ Denna sortering, och barn och tonåringars upplevelse av att duga–inte duga, verkar i Karps framställning i första hand kopplad till laguttagningar, toppning och allmänt coachningsbeteende. Det är däremot inte knutet till barn och ungdomars upplevelse av interaktionen med med- och motspelare och fotbollsspelets meningsfullhet, något som den norske sociologen Lars Tore Ronglan lyft fram som viktigt i vår förståelse av lagidrotter och avbrottsproblematiken.²⁶

Under rubriken ”Idrott som arena för över- och underordning” behandlar Karp den sociala positionering som förekommer inom idrotten. Han menar att idrottens prestationsmässiga och kompetensbaserade positionering, inom såväl golf som fotboll, liknar den som finns inom andra livsområden, till exempel arbetslivet, med den skillnaden att det inom idrotten finns ”principer för överordning och underordning som många gånger är tydligare än inom de flesta andra livsområden”. Grundbulten i detta resonemang, som alltså allvarliggör idrotten, är en mycket hög värdering av resultatlistan som socialt betydelsebärande när det gäller hur individer positioneras och över- respektive underordnas varandra. Resultatlistan är ”den vid tävling upprättade och ovedersägliga excellensordningen. När tävlingen är över och resultatlistan offentliggjord, är det denna ordning som gäller fram till och med nästa tävlingstillfälle.”²⁷ Karp har rätt i att resultatlistans rangordning är tydlig, liksom de regler som brukar användas vid idrottstävlingar. Men enligt min mening är denna över- och underordning, att ettan är överordnad tvåan och övriga, tvåan överordnad trean och övriga (men underordnad ettan) och så vidare, något kvalitativt annorlunda än den över- och underordning som exempelvis återfinns i arbetslivet och de faktorer som här skapar strukturell över- och underordning (vanligtvis en ojämlig fördelning av maktresurser). Det är också när strukturellt betingad ojämlighet i arbetsliv, familjeliv och liknande ”livsområden” behandlas som begreppsparet över- och underordning brukar användas i vetenskapliga och vardagliga sammanhang. Det är så att säga skillnad på att vara 18-19 år och lågavlönad visstidsanställd i ett okvalificerat arbete (här avses utan formella förkunskapskrav) med svagt inflytande och att vara 18-19 år och delta i junioridrottstävlingar och hamna på resultatlistans undre halva.

Lek eller tävlan?

År 2002 presenterades nästa större studie om barn och ungdomars idrottande; Karin Redelius *Ledarna och barnidrotten*. Här är det barn- och ungdomsidrottens ideellt arbetande ledare inom sex olika idrotter som står i centrum, även om blivande idrottslärare och fri-

---

25 Ibid, s 252.

26 Lars Tore Ronglan, ”Vi mot dem. Om meningen med fotboll”, Kari Steen-Johnsen & Iver B. Neumann (red), *meningen med idretten*, Oslo 2009.

27 Ibid, s 266-267. Karp framhåller också, angående idrottens sociala positionering, att en fotbollsspelare är underordnad tränaren och att det inom barn- och ungdomsidrott vanligen är så att barn och ungdomar generellt underordnas vuxna (föräldrarna till exempel). Men Karps poäng, att idrottens principer för över- och underordning är *särskilt tydliga*, jämfört med andra ”livsområden”, tolkas som att det är tävlandet och resultatlistan som är centralt i sammanhanget. Åldersbaserad över- och underordning kan däremot knappast sägas vara extra tydlig inom idrotten jämfört med exempelvis den som finns inom utbildningsväsendet. Det finns i vart fall inget i Karps resonemang som pekar i denna riktning.

tidsledare också ingår i studien. Avsikten är att använda dessa som jämförelsegrupper.²⁸ I en av de allra första meningarna i avhandlingen möts läsaren av dikotomin lek–tävling: ”Trots att barn- och ungdomsidrotten är mångfasetterad är den i huvudsak ändå vuxenorganiserad och ledarstyrd. Hur träningen än utformas, *om tävlingsprestationen eller det lekfulla är i förgrunden*, vad barnen än tränar och var det än sker [...] så försiggår aktiviteten nästan uteslutande under överinseende av en idrottsledare” [min kursivering].²⁹ Lek–allvar-dikotomin har alltså hos Redelius ersatts med lek–tävla-dikotomin. Denna ska senare återkomma i texten tämligen frekvent.

Avhandlingen baseras på ett omfattande empiriskt material bestående av intervjuer och enkäter och analysen utgår i första hand från hennes handledare Lars-Magnus Engströms ”teoretiska resonemang” om idrottsliga praktiker och deras meningsbärande, reglerande logiker och hur detta präglar individers habitus och i förlängningen deras idrottsliga preferenser och förhållningssätt till fysisk aktivitet.³⁰ Enligt Engströms teori har detta habitusgörande under barn- och ungdomsåren en avgörande betydelse för hur individer senare i livet förhåller sig till fysisk aktivitet.³¹ Den som under denna formativa livsfas befunnit sig i en specifik idrottslig praktik – och hithörande meningsbärande, reglerande logik – kommer senare i livet alltid att känna sig mest hemmastadd i densamma. En individ kan under sin livstid i och för sig ägna sig åt olika praktiker där skilda principer för handling och meningsbärande dominerar ”men inte sällan är det”, som Engström skriver, och som Redelius ansluter sig till, ”en praktik som är överordnad i en persons liv”.³²

En av Engströms sju praktiker är ”lek och rekreation”, en annan, och den som är särskilt relevant för Redelius, är ”tävling och rangordning”. Enligt henne (och Engström) är tävling och rangordning den dominerande praktiken inom barn- och ungdomsidrotten.

” Enligt Engströms teori har detta habitusgörande under barn- och ungdomsåren en avgörande betydelse för hur individer senare i livet förhåller sig till fysisk aktivitet.

28 Syftet med att inkludera dessa och använda dem som jämförande kategorier är dock något oklart och metodologiskt inte utan problem. De kan i mycket sägas avvika från ledarkategorin, även om det också här fanns unga ledare, men särskilt stor skillnad var det i åldershänseende mellan manliga ledare och manliga blivande lärare och fritidsledare. De sistnämnda var så att säga i färd med att ta steget ut i vuxenvärldens arbetsliv medan de manliga ledarna generellt var i en annan livsfas. De blivande idrottslärarna fanns dessutom i samma miljö som Redelius, Lärarhögskolan i Stockholm, ett faktum som inte närmare kommenteras av författaren. Se särskilt s 65 ff i Karin Redelius, *Ledarna och barnidrotten. Idrottsledarnas syn på idrott, barn och fostran*, Stockholm 2002.

29 Ibid, s 13.

30 Ibid, s 41.

31 Engströms oklara begreppsanvändning gör det svårt att här referera, och förstå, teorin. Detta gäller framförallt begreppen ”praktik”, ”logik” och ”princip” (det sistnämnda används mindre ofta) då dessa hos Redelius, Engström och andra används på ett sätt som försvårar läsningen och förståelsen av analyser och enskilda resonemang; ibland används de som synonymer, andra gånger hålls de isär då en idrottslig praktik, identisk till det yttre, kan ha olika logiker beroende på utövarnas skilda habitus. Denna skillnad upprätthålls dock inte alltid konsekvent i texterna. Det här är kanske en bidragande orsak till att Engström i en ny, reviderad version av sin teori ersatt praktikbegreppet med logikbegreppet. Se Lars-Magnus Engström, *Idrott som social markör*, Stockholm 1999 och Lars-Magnus Engström, *Smak för motion. Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*, Stockholm 2010.

32 Engström, 1999, s 36. Notera teorins anspråksfulla förklaringskraft – att barndomsårens praktik förklarar hur människor långt senare i livet agerar och upplever fysiska aktiviteter.

Det hindrar inte att många barn säkerligen är idrottsaktiva av flera anledningar, inte minst därför att det är roligt att lära sig saker (färdighetsträning) [en annan av Engströms praktiker]. ”Problemet” är dock att aktiviteten nästan alltid ska utmynna i tävling, varför denna princip lätt också blir den dominerande logiken.³³

Den teoretiska utgångspunkten innebär att denna praktik, barn- och ungdomsårens dominerande praktik, kommer att spela en viktig roll också för vuxenlivets idrottande då man (delvis omedvetet) kommer att söka fysiska aktivitetsformer som harmoniserar med ens habitus.

I studien visas att en del ledare haft föräldrar som ”tävlingsidrottat” och att förhållandevis många själva har erfarenheter av att ha tävlat. I basket, fotboll har en majoritet varit ”aktiva basketspelare” respektive ”aktiva fotbollsspelare” medan bara ett fåtal ledare inom golfen hade varit ”aktiva tävlingsspelare”. Bland gymnastikledarna har ungefär en tredjedel varit ”aktiva tävlingsgymnaster” medan så många som nio av tio ledare inom simning har ”tävlingssimmat”. Inom ridsporten har en stor majoritet varit ”tävlingsaktiva”. Det sistnämnda förvånar Redelius då hon tidigare förklarat att denna idrott (och gymnastik) inte nödvändigtvis behöver ha tävling och rangordning som dominerande praktik, ”det är inte en förutsättning för verksamheten som fallet är i exempelvis fotboll och basketboll”.³⁴ Det sistnämnda tolkar jag som att fotboll och basket, och andra lagbollidrotter, för att kunna utövas, enligt Redelius förutsätter två kollektiv som mäter sina krafter mot varandra och därmed även på köpet resulterar i en prestationsjämförelse och i en, åtminstone för tillfället, rangordning i bättre och sämre.³⁵

Det är också just denna aspekt, idrotternas olika logiker och hur dessa format ledarnas habitus och i förlängningen deras sätt att organisera verksamheten för barn och ungdomar, som Redelius lyfter fram som ett av de viktigaste resultaten i avhandlingen. Ledarna har valt idrotter, medvetet och omedvetet, utifrån habitus. Dessa val innebär också att man valt bort andra idrotter och idrottsliga fält med dominerande logiker som inte harmoniserar med habitus. Redelius menar att detta också betyder ett avståndstagande från andra idrotter/idrottsliga fält: ”Om vi utgår från att ledarna verkar inom ett idrottsligt fält, eller ett kroppsövningarnas fält, måste denna smak för en viss idrott också betraktas som ett ställningstagande mot andras smak för andra idrotter.”³⁶ Författaren betonar vidare att idrottsledarnas handlingsfrihet begränsas av de idrottsspecifika ”värderingsscheman” som anger vad som går an och vad som inte passar sig (exempelvis lekar). Idrottsföreningarnas barn- och ungdomsidrott liknar starkt vuxenvärldens ”elitidrott”:

Mycket handlar om prestation, att vinna och att rangordnas, dvs. att placeras in i en tabell som första, eller i värsta fall som sista lag, vilket i sin tur innebär att laget nästa år spelar i eliten eller i en lägre division. På så sätt skiljer sig barnidrotten inte nämnvärt

33 Redelius, 2002, s 49-50. Den intressanta frågan om relationen mellan över- och underordnade logiker, och hur detta kommer till uttryck i den idrottsliga praktiken, behandlas tyvärr inte.

34 Ibid, s 50.

35 Se Hjelm 2010, och Ingvar Johansson, ”Sanning och konkurrens”, *Sociologisk forskning*, nr 3 1990, om vad som kännetecknar dylika motkonkurrensidrotter.

36 Redelius 2002, s 184. Jag ska här inte problematisera påståendet om att ett dylikt val också måste innebära ett ställningstagande ”mot andras smak för andra idrotter”, mer än att Redelius inte underbygger det med någon utförlig förklaring eller något slags empiriskt stöd. Det förefaller istället vara teoretiskt härlett.

från elitidrotten. [...] Det blir då inte naturligt att hävda lekens värde. Att ha roligt för stunden premieras inte i tävlingsidrottens framgångskoncept – där är det hård träning som gäller om resultaten ska visa sig.³⁷

Redelius bortser här från att tränare, och idrottsutövare på olika nivåer, ofta framhåller vikten av att träning och tävling bör innehålla lustfyllda inslag. Om så inte är fallet är risken stor för att idrottskarriären blir kort. För att kunna träna hårt måste man uppleva att detta är roligt för stunden, inte hela tiden eller varje gång, men i en utsträckning som subjektivt upplevs som tillräcklig. Detta är också något som tränare och andra ledare måste ta hänsyn till. I denna mening är det rimligt att hävda att ”ha roligt” visst premieras inom elitidrott (och i idrott på andra nivåer). Detta kan illustreras med ett citat från Bengt ”Bengan” Johansson, legendarisk tränare i handboll, när han för några år sedan förklarade vad som varit viktigt för honom som tränare: ”Glädje skapar bättre prestation, bättre motivation, bättre inläring och bättre psykosocial miljö. Vinnarna i näringsliv och idrott är de som lägger ribban på rätt nivå och de som har glädje i laget och när det inte är en massa prestige som styr.”³⁸

Redelius återkommer ofta till leken och det marginella utrymme som ledarna ger leken och lekfulla inslag. Samtidigt betonas att det hos somliga ledare, när de svarar på hennes frågor och diskuterar barnidrotten, finns en strävan att ”förmedla glädje och [visa] hur roligt idrott är. [--De] ville utveckla barn till att bli ärliga, kreativa och självständiga människor.” Men en analys av den idrottsliga praktiken, och analyser av ledarnas råd, förmaningar, information till barnen visar alltså något annat. Barnen ska helst, som Redelius skriver, vara ”artiga, plikttrogna, punktliga, pålitliga och skötsamma i största allmänhet. [--] Slutsatsen blir att istället för att vara en glädjefull och kreativ miljö, framstår barnidrotten genom ledarnas kontroll, där allvaret och det seriösa tycks dominera över det lekfulla, fantasieggande och självständiga.”³⁹

I Redelius avhandling används som framgått lek–tävla-dikotomin och inte, som hos exempelvis Karp, Peterson och Nilsson, lek–allvar-dikotomin. Även om allvar har bytts ut mot tävla är skillnaderna små då lek–tävla-dikotomin används på samma sätt som lek–allvar-dikotomin. Tävlingsidrotten, eller praktiken ”tävling och rangordning”, beskrivs som en allvarlig, seriös verksamhet och miljö som kontrasteras mot den som finns i praktiken ”lek och rekreation” som i entydigt positiva ordalag beskrivs som glädjefull och kreativ.

Barnidrott på lek eller allvar

Samma år som Redelius avhandling publicerades inledde forskarstuderande (pedagogik) Inger Eliasson sina fältstudier, observationer och intervjuer, av två fotbollslag, ett pojk-

---

37 Ibid, s 192.

38 Mattias Isberg & Johan Lindblad, ”Ledarskap och motivation: En studie av elittränarens strategier”, www.idrottsforum.org, 2007-02-14.

39 Ibid, s 179.

lag och ett flicklag födda 1991. Eliasson skulle under 2002 och 2003 följa dessa 11- och 12-åringar, samt deras ledare och föräldrar, vid träningar, matcher och möten.⁴⁰

År 2009 förelåg resultatet färdigt i form av avhandlingen *I skilda idrottsvärldar*. Titeln fångar avhandlingens huvudresultat som är att barn, föräldrar och ledarna ”ibland befinner sig i skilda idrottsvärldar som grundar sig på att de ser olika värden med barnfotbollen”.⁴¹ På ett annat ställe i avhandlingen förklaras att världarna inte är helt åtskilda, vilket förmodligen förklarar adverbet ”ibland” i citatet ovan, utan att ”världarna” snarare representerar skilda – och aktörs- och kontextbundna – perspektiv, erfarenheter och intressen. ”Individerna i dessa tre världar kan sägas ha olika värde- och meningsskapande logiker i förgrunden för sitt beteende och för sina tolkningar av olika situationer, även om de ibland kan anta varandras logiker till viss del.”⁴² Barnens fotbollsvärld grundas främst i en social logik, ledarnas i en idrottslig logik och föräldrarnas slutligen i en fostrande logik.

Föräldrarnas fostrandelogik innebär att man förväntar sig att barnen ska lära sig fungera i grupp och ta hänsyn till andra individer. Vidare uppskattas att barnen lär sig passa tider och att gå till träningar också när det tar emot. Det finns vissa skillnader mellan pojk- och flickföräldrarna. Pojkföräldrarna tonar ned fotbollsspelandet och framhåller istället de sociala aspekterna, till exempel att pojkarna ska lära sig vårda språket och vara bra kompisar. Flickföräldrarna däremot, åtminstone en del av dem, förväntar sig att flickorna ska ”lära sig fotboll”. En mamma berättar: ”Att när hon [dottern] är här och tränar fotboll, till exempel, då ska hon träna fotboll. Alltså hon ska inte bara stå och leka. För det gjorde de ju mycket när de var yngre... att de inte lyssnar.”⁴³ Föräldrarna påverkas alltså också av idrottslogiken. Den höga föräldranärvaron tolkas också av författaren som ett uttryck för idrottslogikens genomslag: ”Genom att fler föräldrar kommer till matcherna förmedlas det till barnen att matcherna är mer intressanta och kanske till och med viktigare än träningarna.”⁴⁴ Somliga föräldrar är medvetna om idrottslogikens kraft och gör sitt bästa för att lägga band på sig under matcherna. Men ibland, medges det, glömmar man sig och hejar högt och lever med i matcherna på ett alltför engagerat sätt.

För ledarnas del dominerar som tidigare nämnts en idrottslig logik. Denna yttrar sig på olika sätt. Ledarna ställer exempelvis krav på att barnen ska komma i tid, ha med sig utrustning, lyssna på instruktioner, taktiska råd och ytterst vilja lära sig grunderna i fotboll.

Ledarnas handlingar riktas mot att barnen ska formas till att bli mer lika vuxna fotbollsspelare i den meningen att de ska vara allvarliga, disciplinerade och presterande, något som ofta anses legitimt inom vuxnas idrott. Av detta följer en rätt för vuxna att tona ner det uppsluppna, lekfulla och kreativa hos barnen, vilket blir en motsägelsefull situation i relation till frågan om leken. Ska barnidrott vara lek eller allvar? Eller ska det vara både och? När ska det i så fall vara lek och när ska det vara allvar?⁴⁵

40 I fokus var samspelet barn, ledare och föräldrar, och de förväntningar som dessa tre kategorier hade på idrottandet. Analys och slutsatser grundades inte enbart på intervjuer och samtal med ledarna, föräldrarna och barnen utan också på Eliassons observationer av den idrottsliga praktiken.

41 Citatet från baksidestexten, Inger Eliasson, *I skilda idrottsvärldar. Barn, ledare och föräldrar i flick- och pojkfotboll*, Umeå 2009.

42 Ibid, s 157.

43 Ibid, s 122.

44 Ibid, s 117.

45 Ibid, s 151.

Det här betyder dock inte, vilket Eliasson framhåller, att ledarna förväntar sig en militärisk disciplin och sträng åttlydnad. Hon noterar tvärtom att det ”ofta” råder en lättsam och positiv stämning i interaktionen mellan barnen, ledarna och föräldrarna. ”Jag har observerat att många av barnen är lekfulla och flamsiga ibland.” Men om detta går för långt, eller håller på för länge, brukar barnen bli tillsagda av ledarna. ”Min tolkning av ledarnas beteende är att ledarna har mer makt än spelarna att bestämma över vem som får flamsa och när det får ske.”⁴⁶ Idrottslogiken sätter alltså gränser för hur mycket lekfullhet och flamsande som kan tillåtas.

Eliasson återkommer på olika ställen i avhandlingen till ledarnas bestämmanderätt och att de uppfattar sig ha huvudansvaret när det gäller träning och matchning. ”Härigenom understryker och förstärker de sin överordnade roll gentemot barnen, som därmed underordnas.”⁴⁷

Någon absolut jämlikhet efterlyses inte (tror jag), snarare en bättre förmåga hos ledarna att lyhört känna in det som barnen värderar som viktigt i den fotbollsverksamhet de sökt sig till. Eliasson menar också att idrottslogikens höga värderande av goda prestationer, vilket yttrar sig i berömmande ord och åtbörder, borde tonas ned. ”Vad skulle hända om barnen, ledarna och föräldrarna alltid skulle vara positiva mot varandra oavsett resultat och prestation, så som några barn önskar?”⁴⁸

Barnens sociala logik innebar att de i första hand sökt sig till föreningens fotbollsverksamhet för att få kompisar och för att ta tillvara de tillfällen som erbjuds att vara tillsammans med gamla, och nya, kompisar. ”Ur barnens perspektiv är detta något som ger barnfotbollen en större mening än att idrotten *bara handlar om att spela fotboll*. [min kursivering].”⁴⁹ Detta ska dock inte tolkas som att fotbollen är oviktig då barnen enligt Eliasson också tycker att det är viktigt att de får lära sig fotboll och spela matcher. ”Men det sociala samspelet mellan barnen verkar värderas allra högst vilket också får stor betydelse för hur barnen betar sig i praktiken och hur de upplever det som sker.”⁵⁰ Eliasson skiljer alltså på ”att spela fotboll”, vilket är det som sker på fotbollsplanen under träning och matcher, och ”det sociala samspelet”, som är något som händer vid sidan av planen och utan att vara kopplad till fotbollsverksamheten i snäv mening. Detta isärhållande är märkligt då fotboll är en social aktivitet med, under en match exempelvis, ett närmast oräkneligt antal interaktioner av både individuell och kollektiv karaktär. Fotboll, och andra lagbollsidrotter, skulle enligt min mening snarast kunna beskrivas som verksamheter med en förtätd socialitet och ömsesidiga moraliska förpliktelser, fyllda till brädden med mellanmänniska krav, förväntningar och reflektioner rörande det som är på väg att ske, det som händer i nuet och det som har inträffat.⁵¹

” Detta ska dock inte tolkas som att fotbollen är oviktig då barnen enligt Eliasson också tycker att det är viktigt att de får lära sig fotboll och spela matcher.

46 Ibid, s 105.

47 Ibid, s 150.

48 Ibid, s 70.

49 Ibid, s 147

50 Ibid.

51 Detta är en framträdande tema bland dem som studerat idrott som *social praktik*. Se exempelvis William J. Morgan, *Why Sports Morally Matter*, New York 2006. På ett mer allmänt plan är mitt resonemang baserat på socialpsykologisk teoribildning, se exempelvis Johan Asplund, *Det sociala livets elementära former*, Göteborg 1987.

I Eliassons avhandling, i de empiriska avsnitten, framgår också att barnens fotbollsspelande har en rätt så viktig roll i kompisskapandet och i hur man ser på sitt eget deltagande i träning och matcher. En flicka förklarar, apropå frågan om laget brukar toppas, att det inte uppskattas av henne, men inte därför att hon, eller andra lagkamrater, får lite speltid eller känner sig utpekade som svagpresterande, utan därför att hon då inte får spela med de som är duktiga: "...det är roligare om man får vara med några som är bra".⁵² En annan flicka berättar att de brukar spela fotboll på skolans raster, pojkar och flickor tillsammans, men att pojkarna överdriver dribblandet. "Det är inte så roligt då, det blir liksom inget spel. Då brukar vi oftast gå därifrån."⁵³ Eliasson menar att prestationsförmågan är särskilt viktig för pojkarna och för hur man ser på varandra.

De [några intervjuade pojkar] säger att om det kommer en ny spelare till laget måste de ha spelat fotboll förut, kunna reglerna i fotboll, kunna slå en bredsida, vara bra på att dribbla etc. Håkan [en intervjuad pojke] säger: "De ska vara bra i fotboll, för det är inge kul med någon nybörjare som är helt borta när det gäller fotboll." Håkan syftar på en lagkamrat och säger: "När han inte kan positionerna då blir man lite irriterad. Han springer fel hela tiden, springer på min kant kanske och sådär. Och då blir han lite irriterad och... då blir man aldrig bra kompisar." Slutet av uttalandet blir, i relation till att han talar om förväntningar på prestation, överraskande och tankeväckande.⁵⁴

Lekretoriken

Granskningen av Karp, Redelius och Eliasson avhandlingar visar att lek tillskrivs många positiva värden vilka används som utgångspunkt i diskussion och slutsatser rörande barnidrotten och olika slags idrottsliga praktiker. Ett vanligt förfarande är att man refererar *Idrotten vill* och dess krav på att man inom barnidrotten "leker". När detta sedan, i de empiriska undersökningarna, inte visar sig vara fallet, eller att det är förhållandevis mycket allvar, tävling etcetera, så efterlyses uttryckligen, men också implicit, mer lek och lekfull idrott.

Dikotomierna lek-allvar, lek-tävling, och hithörande "logiker" och "meningsbärande principer" framstår i avhandlingarna som etablerade och självklara motsattpar. Enligt min mening gäller detta också många andra avhandlingar om barn- och ungdomsidrott. Karp, Redelius och Eliasson är alltså inte unika. I Krister Herttings avhandling (2007) kan man till exempel läsa att det finns två relevanssystem inom barn och ungdomsidrotten och att ledarna, gentemot barnen, är otydliga om vilket som ska tillåtas dominera: "lekens eller tävlingens. Å ena sidan betonar ledarna tävlingsmomentet, men när oegentligheter uppstår hänvisar ledarna till att det bara är på lek."⁵⁵ Han menar vidare, vilket är avhandling-

52 Eliasson 2009, s 71.

53 Ibid, s 140.

54 Ibid, s 74.

55 Krister Hertting, *Den sköra föreningen mellan tävling och medmännisklighet. Om ledarskap och läroprocesser i barnfotbollen*, Luleå 2007, s 117. För en något annorlunda kategorisering av idrotter i tre logiker, en blandning av Tomas Petersons begreppspar tävlingsfostran och föreningsfostran, och Engströms sju praktiker, se Mikael Londos, *Spelet på fältet. Relationen mellan ämnet idrott och hälsa*

ens huvudresultat, att ledarnas kluvenhet beror på idrottens värderingsmässiga dualism: ”Ledarskapet för barnen balanserar på en tunn linje där det på ena sidan finns den starka tävlingslogiken och där det på andra sidan finns de mellanmännsliga relationerna.”⁵⁶ De mellanmännsliga relationerna förefaller hos Hertting, som hos Eliasson, inte i nämnvärd utsträckning finnas i den idrottsliga praktiken, under exempelvis en fotbollsmatch, utan vid sidan av planen.

I Bengt Larssons avhandling (2008) studeras hur ungdomar på fyra olika orter förhåller sig till idrott i olika former. Huvudresultatet är att idrottsvalen varierar starkt mellan olika orter beroende på utbudet och individens livsvillkor och habitus. Han visar exempelvis att relativt många ungdomar föredrar att idrotta på egen hand, och att detta förmodligen representerar en ny trend. Att spela fotboll med kompisarna, själva eller under överinseende av någon vuxen, är ett exempel. ”Den idrottsform som visar sig vara mest jämlik är den organiserade idrotten som bedrivs utanför en idrottsförening.” Och några rader längre ned: ”Man kan vidare utgå från att tävlings- och rangordningsprincipen inte är styrande här utan andra principer såsom fysisk träning, lek och rekreation etc. vilket också har stor betydelse när det gäller att locka ungdomar till sig.”⁵⁷

Denna lekretorik och lek–allvar/tävling-dikotomi finns inte bara i doktorsavhandlingar utan också i andra böcker, offentliga idrottsutredningar samt i artiklar och forskningsrapporter. Det gäller även etablerade forskare inom svensk idrottsforskning som exempelvis Tomas Peterson och Lars-Magnus Engström.⁵⁸ År 2002 frågade sig Engström retoriskt, i slutet av en artikel i antologin *Pedagogiska perspektiv på idrott*: ”Ska man betrakta den [kroppen] som ett redskap, som i tävlingsidrott, som ett objekt som i motionsverksamhet eller som en källa till lust och glädje som i leken?”⁵⁹ Två år senare framhöll Engström att idrottsledare hade ett särskilt ansvar för att ”tävlingsmomentet inte överdramatiseras” på ”lekmomentets” bekostnad eller ”används” på felaktigt sätt. Vuxnas idrott utgjorde här ett problem: ”Barnidrotten har kopierat för mycket av vuxenidrotten och blivit för allvarlig. Lek mer med barnen!”⁶⁰ Lekretoriken innehåller vanligtvis även en mycket positiv värde-

---

i gymnasieskolan och idrott på fritid, Malmö 2010. Londos utgår i sin studie från tre logiker, tävlings-, hälso- och upplevelselogiken, där den sistnämnda inrymmer ”lek och rekreation samt utmaning och äventyr”. Tävlingslogiken framstår i Londos framställning som en mindre lustfylld verksamhet och som en fostransmiljö ”som selekterar, rangordnar och elitiserar deltagarna” (s 23).

56 Hertting 2007, s 8.

57 Bengt Larsson, *Ungdomarna och idrotten. Tonåringarnas idrottande i fyra skilda miljöer*, Stockholm 2008, s 161.

58 Se exempelvis Tomas Peterson, *Föreningsfostran och tävlingsfostran*, SOU 2008:59, kapitel 6; Peterson, *Talangutveckling eller talangavveckling*, Malmö 2011. Det gäller även en idrottsfilosof som Kutte Jönsson som menar att ”bara de mest fascistoida hälsofanatikerna vill till vilket pris som helst tvinga in barn i en idrottsmiljö som präglas mer av prestation och konkurrens än av lek”. Omdömet rör svensk barn- och ungdomsidrott och ingår i en samling essäer som kan vara en av de mest (förenings-) idrottskritiska böcker med vetenskapliga anspråk som utgivits i Sverige. Idrottsrörelsen påstås bland annat vara ”reaktionär” och vila på ”en konservativ värdegrund”, ”totalitära normer”, kollektiv individualism (!?), elitism, och att fostra ”anpasslingar”. Kutte Jönsson, *Matchen som aldrig ägde rum, och ytterligare åtta kapitel om idrott, etik och politik*, Malmö 2010.

59 Lars-Magnus Engström, ”Idrottspedagogik”, *Pedagogiska perspektiv på idrott*, Lars-Magnus Engström och Karin Redelius (red), Stockholm 2002, s 26.

60 Lars-Magnus Engström, ”Lek och lär’ – leken i idrotten”, *Idrott för ungdom*, Lars-Magnus Engström, Birgitta Fagrell, Artur Forsberg och Per Nilsson (red), Malmö 2004, s 95.

ring av spontanidrotten. I 2008 års idrottsutredning förklarar exempelvis Peterson att ”alla” barn och ungdomar får vara med i spontanidrotten, ingen exkluderas.⁶¹

Lekretoriken och lek–allvar/tävling-dikotomin är generellt mindre framträdande, eller saknas helt, hos de svenska idrottsforskare som utgått från Michel Foucaults teorier om kropp och disciplinering samt hos de som fostrats i den (västsvenska) miljö som haft Göran Patriksson som centralgestalt.⁶² Pedagogerna Håkan Larsson – som kan beskrivas som en Foucaultinspirerad idrottsforskare – tillhör också dem som likt Patriksson kritiskt kommenterat idrottens lekretorik, men då i första hand den som finns inom ”tävlingssidrotten” (vilket hos Larsson förefaller vara i stor sett synonymt med föreningsidrott/RF-idrott/svensk idrottsrörelse). Larsson visar i sin avhandling hur idrottsrörelsen fört fram tävling och lek som två skilda, men naturliga, ”ting” inom tävlingssidrotten, till exempel genom formuleringar i policydokumentet *Idrotten vill*. Denna lekretorik och lek–tävling-dualism, har också enligt Larsson en stark och självklar ställning bland ungdomar, ledare och andra som är involverade i föreningarnas barn- och ungdomsidrott. Eventuella problem inom ”tävlingssidrotten” kan enligt denna retorik lösas genom att man leker mer, och tävlar mindre, eller åtminstone med mindre allvar.⁶³ Larsson är försiktigt kritisk och frågande till detta recept. Jag menar att även idrottsforskarna, många av dem kollegor till Larsson, spelat en viktig roll när denna lekretorik utbredd sig.

Sammantaget förefaller lek fortfarande, för att återknyta till Patrikssons karaktäristik från 1987, vara något som kan ”åstadkomma underverk med barnen”. Definitionerna av lek är allmänna och kortfattade och lekretoriken överensstämmer med den som Brian Sutton-Smith, i en bred analys av 1900-talets lekforskning, funnit hos exempelvis psykologer och benämner ”Rhetorics of Self”. Inom denna retoriska typ, en av sju som Sutton-Smith identifierat, betonas, precis som hos de svenska forskare som här granskats, att leken är frivillig, inte vuxenstyrd och att de lekande subjekten drivs av en inre motivation och att den upplevs lustfylld och utgör ett mål i sig, inte medel för något annat.⁶⁴ De svenska idrottsforskarna ger vanligen en kort beskrivning av Engströms syn på praktiken ”lek och rekreation” och hur denna skiljer sig från andra idrottsformer. Resultatet blir enligt min mening en essentialistisk (avseende logik/meningsbärande), individcentrerad och psykologiserande

61 Peterson 2008, s 239-240. Här påstås, utan hänvisning till vare sig empiri eller annan forskning, att: ”I den goda spontanidrotten eftersträvas vanligtvis så jämna lag som möjligt, annars förlorar tävlingen sin mening. *Alla som vill får dessutom vara med och delta utifrån sina egna förutsättningar* [min kursivering].” För en annorlunda uppfattning, se Kim Wickman, som studerat barn med funktionsnedsättningar och deras deltagande föreningsidrotten, men också sådant som spontanidrott och lek. Wickman skriver: ”Att spontant delta i lek och idrott kan vara svårt för ett barn som är i stort behov av andras hjälp och där alla händelser under en dag kräver noggrann planering. Flickor och pojkar med funktionsnedsättning blir därför i högre grad än sina jämnåriga kamrater beroende av vuxnas hjälp och stöd för att kunna vara delaktiga”. Kim Wickman, ”Flickor och pojkar med funktionsnedsättning” i *För barnets bästa. En antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Johan R. Norberg & Johan Philblad, Stockholm 2011, s 51.

62 Se till exempel Håkan Larsson, *Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*, Stockholm 2001; Marie Öhman, *Kropp och makt i rörelse*, Örebro 2007; Stefan Wagnsson, *Föreningsidrott som socialisationsmiljö*, Karlstad 2009 och Christian Augustsson, *Unga idrottarens upplevelser av föräldrapress*, Karlstad 2007.

63 Larsson 2001, s 181 ff. ”Tävlingssidrott” är för övrigt ett av de få begrepp och socialt konstruerade verksamheter som Larsson *inte* problematiserar och dekonstruerar i sin annars intressanta doktorsavhandling.

64 Sutton-Smith skriver: “Most of these approaches to the self concentrate on the feelings and meanings of play for the individual player; they focus on freedom, fun, intrinsic motivation, attitude, subjectivity, hope, optimism, autonomy.” Brian Sutton-Smith, *The Ambiguity of Play*, Cambridge/London 1997, s 192.

analys av lek och olika fysiska aktiviteter medan den sociala interaktionen i och under aktiviteterna, och högst konkreta kompetenskrav, inte problematiseras eller analyseras närmare.⁶⁵ De sociala aspekterna finns med men bara för att belysa hur den fysiska aktiviteten, och särskilt valet av aktivitet, påverkar social status. Fysisk aktivitet i olika former görs till en fråga om identitet och konsumtion, om konsumentens fria val och upplevelse. Forskarnas fokusering är i sig sannolikt ett uttryck för konsumismens starka ställning i det senmoderna samhället och ytans företrädare framför innehåll.⁶⁶

Barns lek har också en tendens att definieras negativt, det blir en verksamhet som har de kvaliteteter som saknas i tävlingsidrotten och praktiken/logiken ”tävling och rangordning”. Leken beskrivs som den ”allvarliga” tävlingsidrottens motsats. Formuleringar och retoriska vändningar förstärker detta intryck då forskarna ofta använder dikotomier och tematiska motsatspar på ett reduktionistiskt sätt. Dikotomierna varierar och kan se lite olika ut men i det ena, här kallat ”lek-klustret”, finns vanligen sådana begrepp och termer som ”roligt”, ”glädje”, ”lekfullhet”, ”lekfull”, ”lekmomentet”, ”lekbetonad”, ”inre (drivkraft)”, ”kravfri”, ”egenvärde”, ”rekreation”, ”deltagarorienterad”, ”relationsinriktad” och så vidare. ”Lek-klustrets” motsats är ”allvars- och prestationsklustret” där vi finner begrepp och termer som ”allvar”, ”tävling”, ”tävlingsmoment”, ”krav”, ”uppgiftsorienterad”, ”yttre (drivkraft)”, ”kravfylld”, ”seriös”, ”regelstyrd”, ”investeringsvärde”, ”vuxenstyrd” och så vidare.

” Lek (och spontanidrott) är en komplicerad social aktivitet och är något som bör tränas (dock inte nödvändigtvis på medveten, avsiktlig nivå) då det ger färdigheter för framtida lekande.

Okklarheterna om vad som avses med lek/lekfull och allvar, och bristen på konkretion och problematisering, leder till osäkerhet om vad som egentligen avses med lek och lekfull idrott och dess förmenta icke-allvar. Att barns lek inte skulle vara ”allvarlig” förefaller till exempel vara något som skulle behöva problematiseras. Nedslag i lekforskningen visar att lek kan vara krävande (socialt och fysiskt), ibland mindre lustfylld (konflikter infinner sig) och exkluderande (alla får inte vara med) eller tvärtom, överdrivet inkluderande i den meningen att en del tvingas vara med trots att de helst skulle vilja avstå. Detsamma gäller enligt min mening så kallad spontanidrott. Lek (och spontanidrott) är en komplicerad social aktivitet och är något som bör tränas (dock inte nödvändigtvis på medveten, avsiktlig nivå) då det ger färdigheter för framtida lekande.⁶⁷ Spontan(lagboll-)idrottens uppdelning i två

65 Detta är inte ovanligt bland dem som inspirerats av Huizingas lekteori. Sociologen Thomas S. Henricks är kritisk och efterlyser ett mer sociologiskt perspektiv: ”To see play as an activity or interaction (rather than as a behavior) is to shift from a psychological to a sociological perspective. In this latter regard, the focus is placed on patterns of interchange, of which individual behaviors are merely one component.” Thomas S. Henricks, *Play Reconsidered. Sociological Perspectives on Human Expression*, Urbana och Chicago 2006, s 201. Om essentialism och subjektivering inom idrottsforskningen, och hur detta påverkat förståelsen av idrott, se Johan Steenbergen ”The double character of sport”, Johan Steenberger & Paul De Knop & Agnes Elling (eds), *Values and Norms in Sport. Critical Reflections on the Position and Meanings of Sport in Society*, Meyer & Meyer, Oxford, Aachen, Olten, Vienna, Quebec 2001, s 34 ff; Morgan 2006, s 197 ff. För ett mer socialt och praxisnära sätt att studera idrott, se exempelvis Sigmund Loland, ”Rytme. Meningen med alpin”, *Meningen med idretten*, Kari Steen-Johnsson & Iver B. Neumann (red), Oslo 2009.

66 Sutton-Smith 1997 s 178-179; Zygmunt Bauman, *Konsumtionsliv*, Göteborg 2008.

67 Se till exempel Birgitta Knutsdotter Olofsson, *Varför leker inte barnen? En rapport från ett daghem*, Stockholm 1993 (2:a uppl); Birgitta Knutsdotter Olofsson, *I lekens värld*, Stockholm 2006 (2:a uppl.);

jämnstarka lag är också en process som kan innehålla (åtminstone indirekt) utpekande och ett rangordnande av enskilda individer (två jämnstarka lag, vilket eftersträvas, förutsätter en jämn fördelning av spelarkompetenser; dvs. alla ”duktiga” kan inte vara i samma lag).⁶⁸ Och slutligen, lek är allvar, tvärtemot alla påståenden som direkt, eller indirekt, hävdar motsatsen. I förordet till pedagogen Birgitta Knutsdotter Olofssons *I lekens värld* framhålls med extra skärpa att ”lek är allvar”.⁶⁹ Knutsdotter Olofsson torde kunna beskrivas som en svensk auktoritet på området.

Idrottsforskarnas lekretorik och vaga, eller obefintliga, definitioner av lek och lekfull idrott leder inte bara till osäkerhet hos läsare om vad som egentligen avses, en del av de som medverkade i de refererade undersökningarna verkar också ha varit frågande. Vid en av Redelius intervjuer, där ledarna uppmanats ta ställning till frågan om ”barn utvecklas bäst om de får leka och hitta på egna övningar”, undrade en basketledare: ”Leker, på vilket sätt då?” När detta förklarats (på vilket sätt framgår dock inte) svarade samme ledare: ”De tycker ju att det är lek när man gör såna här små tävlingar, skjuta och sånt där, det är ju lite lek för dem också.”⁷⁰ Att leka betyder här med andra ord att tävla i annat än basket, eller att göra sådant som uppfattas som ett brott mot rutinerna eller inte brukar innefattas i en viss idrott. Av andra textställen hos Redelius, Karp och Eliasson framträder en bild av lek som stunder, eller aktiviteter, där barn aktivt uppmanas vara kreativa i fysiskt avseende (hitta på övningar, fria fysiska rörelsemönster) och gör oväntade saker, utan uppmaning eller sanktion från vuxna. Men oftast verkar lek vara stunder och aktiviteter då barnen inte lyssnar på ledarna, ”flamsar” med varandra, eller är allmänt okoncentrerade.

Barnidrotten som intim ”Gemeinschaft”

Många av de granskade idrottsforskarna betraktar barnet som en i huvudsak autonom, aktiv och kompetent individ där vuxna mer förstör än understödjer dess naturliga vilja att vara fysiskt aktiv. Men här finns också ett ambivalent pendlande mellan å ena sidan det kompetensorienterade perspektivet, och å andra sidan det behovsorienterade perspektivet. De barn som befinner sig i en verksamhet som beskrivs som dominerad av ”tävlingsidrottens” logik, eller av praktiken ”tävling och rangordning”, uppfattas genomgående som utsatta och i behov av vuxenhjälp och stöd. Deras skilda kompetenser och målsättningar tonas ned och vi får en bild av barn som ett abstrakt kollektiv (med undantag ibland för en könsdif-

---

Anders Nelson & Krister Svensson, *Barn och leksaker i lek och lärande*, Stockholm 2005; Marie Bliding, *Inneslutandets och uteslutandets praktik. En studie av barns relationsarbete i skolan*, Göteborg 2004. Se särskilt s 148 ff.. Spontanidrotten är inte särskilt väl utforskad, se dock Mats Trondman, *Unga och föreningsidrotten. En studie av föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*, Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:9, Stockholm 2005, särskilt kapitel 11; Cecilia Dovborn & Mats Trondman, ”Bollhegemoni och genusregim. En etnografisk fallstudie om spontanidrott i skolan”, www.idrottsforum.org, 2007-03-28; Glen Nielsen & Reinhard Stelter, ”Mellem social kreativitet og sportslige kompetencer. En analyse af barns bevægelseaktiviteter i et kulturpsykologisk perspektiv”, www.idrottsforum.org, 2011-10-12; Kalle Jonasson, ”Klungfotbollens kön”, *Svensk idrottsforskning*, nr 2, 2011, årgång 20; Josef Fahlén, ”Urgent expectations and silenced knowledge – On spontaneous sport space as public health promoter and sport stimulator”, i *European Journal for Sport and Society*, Vol. 8 (No. 3/2011).

68 Denna utsaga baseras i allt väsentligt på egna erfarenheter, från barndomens och vuxenlivets idrottande.

69 Knutsdotter Olofsson, 2006 s 4. Se även Sutton-Smith 1997.

70 Redelius 2002, s 138.

ferentiering i flicka och pojke). De antas vara stöpa i samma form. ”Barn” i en lagbollidrott som fotboll vill inte att tränarna ska toppa lagen, de vill att alla ska få spela lika mycket, att alla ska behandlas lika i alla avseenden, inklusive värderande utsagor från tränare, föräldrar och andra. Utsagor från intervjuade barn som indikerar att det bland barn finns olika uppfattningar och att kanske ”idrottslogiken” har ett visst stöd ses som enstaka avvikelser. I allmänhet framställs också alla barn, åtminstone före 13-14 års ålder, som ungefär lika duktiga med boll och utan boll, ha samma spelförståelse och speluppfattning. Inget barn tycks skilja sig från något annat när det gäller delaktighet och upplevd meningsfullhet på fotbollsplanen. Det lekande, kompetenta och autonoma barnet däremot beskrivs i idrottsforskningen som det individuella barnet med många olika behov. Av detta följer krav på att vuxna, och andra barn, ska vara lyhörda för barnets behov och att idrottsaktiviteten ska präglas av individuell anpassning, tolerans och värderingsfritt socialt umgänge. Här ska vidare inte finnas några hämmande krav, vilket antas tillfredsställas om de får leka och ägna sig åt lekfull idrott på egen hand, eller under överinseende av icke-dominanta lyhörda vuxna.

Leken och lekfull idrott framstår, för att knyta an till etnologen Fredrik Schougs analys av den moderna idrotten, som en fysisk verksamhet med ett övermått av intimitet; av nära och genuina relationer och känslor. Schoug menar att den moderna idrotten, ett fysisk och socialt kraftfält, rymmer två motstridiga tendenser. Å ena sidan krafter som drar mot minimalism och småskalighet präglad av nära intimitet – eller föreställningar om att det förhåller sig så – och å andra sidan krafter som tenderar leda till gigantism. Här avses bland annat värdsrekordjakt, dopning och spektakulära jättearrangemang. Med minimalism avses hyllandet och strävandet efter småskalighet och intima gemenskaper inom idrotten, till exempel den som antas ha kännetecknat föreningsidrotten förr i tiden eller den som idag kan återfinnas på enstaka mindre orter (där eldsjälarna med små medel men stora ideella arbetsinsatser gör stordåd). Han menar vidare att den moderna idrotten i detta avseende, och särskilt debatten om idrotten, visar på olika samhällsvisioner. De som företräder den intima samhällsvisionen – och vill värna dess värden – har ”en tendens att lyfta fram den lilla världen, med dess ideala närhet, informalitet, småskalighet, humanitet, inbördes öppenhet, gemenskap och *Gemeinschaft*, som en förebild för de större världarna”.⁷¹ I detta sammanhang kan en av de ”större världarna” ses som vuxenvärldens ”tävlingsidrott”, alternativt elitidrotten (skillnaden framgår sällan), och dess negativa inverkan på barnidrotten. Barns lek och lekfulla idrottande representerar enligt detta synsätt en ”intim organisationsprincip”, ungefär som familjen, glesbygdsföreningen eller den idrott som fanns ”på den gamla goda tiden”. Idrotten som en intim samhällsvision behöver alltså inte förläggas till en särskild geografisk plats – exempelvis landsbygden – eller till ett avlägset historisk förflutet, utan kan också hänföras till ett biografiskt förflutet, det vill säga, vuxnas barndom. Det biografiskt förflutna, i detta fall barndomens idrott, idealiseras och tillskrivs en verklighet som borde känneteckna nuets barnidrott. Den lekfulla ”intima” idrott som forskaren tror sig minnas blir alltså förebildlig för nuets idrott.⁷²

71 Fredrik Schoug, *Intima samhällsvisioner. Sporten mellan minimalism och gigantism*, Stockholm 1997, s 85.

72 Denna romantisering av barndomens lekande har också noterats bland vuxna som är verksamma som förskolelärare, se Anette Sandberg, *Vuxnas lekvärld. En studie om vuxnas erfarenheter av lek*, Västerås 2003. Se till exempel s 56 ff och 69. Se även Henricks 2006, s 6.

Detta romantiserande drag finns också i Huizingas lekteori. Enligt honom utgjorde lek (i olika former) i det tidigmoderna samhället en positiv kulturskapande kraft medan leken, i det moderna samhället, överkultiverats och förlorat mycket av sin tidigare funktion. Leken har civiliserats på grund av det moderna samhällets byråkratiska och effektivitetsinriktade rationalitetsideal, inklusive den som finns inom ”modern sports”.⁷³

Den intimisering av barnidrotten som beskrivits ovan förutsätter också att den inte konkretiseras. En yttlig lekretorik blir vad som erbjuds. Inget får läsaren veta om lekens och spontanidrottens krav, allvarskänslor och utanförskapskänslor. Det ligger liksom i sakens natur. Det här är förmodligen skälet till att det saknas dialog och referenser till nyare lekpedagogisk forskning och vad denna har att säga om barns lek när det gäller krav, allvar och olika inkluderings- och exkluderingsstrategier. Forskare som menar att all idrott är lek och att tävling och lek inte är varandras motsatser ignoreras, eller så avfärdas de utan klagörande motivering.⁷⁴ Förmodligen är även motsatsparet lek– allvar/tävling, och användandet av denna, ett exempel på den dikotomiserande retorikens logik och attraktionskraft.⁷⁵ Ett ganska enkelt motsatspar används för att sammanfatta en komplicerad social aktivitet och styr på ett effektivt tankarna mot att förstå den i termer av ”antingen eller” istället för ett mer nyanserat ”både-och”.

Allvar och lek

Med undantag av Göran Patriksson är det få svenska idrottspedagoger/-sociologer som problematiserat lekretoriken och idrottens ”allvar”, och Patrikssons granskning ligger relativt långt tillbaka i tiden. Som framgått har också Håkan Larsson berört ämnet. En ansats till problematisering finns vidare hos Tomas Peterson som kommenterat begreppet ”allvar” och vad det kan tänkas representera i den idrottsliga praktiken. I *Föreningsfostran och tävlingsfostran* uppmärksammar Peterson, vid genomgången av barn- och ungdomsidrottsforskningen, att många barn och föräldrar uppskattar ”den allvarsamma och laddade atmosfär som präglade matcher och cuper”.⁷⁶ Peterson verkar, som jag tolkar det, mena att detta slags ”allvar” är något positivt som ska bejakas. Negativt är däremot det allvar som innebär att resultat och prestation fokuseras och tillåts prägla den idrottsliga verksamheten långsiktigt, såväl före tävlandet som efteråt. Denna typ av allvar kan leda till hämmande och ångestskapande prestationskrav, även hos högpresterande, och i förlängningen till att barn och ungdomar lämnar föreningsidrotten. Peterson fullföljer dock inte problematiseringen av idrottens allvar och hur detta allvar ska hanteras inom ramen för de två fostransuppdrag som han fört fram som analytiska begrepp, tävlingsfostran och föreningsfostran.

Ett sätt att nyansera användandet av begreppet allvar, och inte fastna i reduktionistiska motsatspar, skulle kunna vara att skilja på allvar *före*, *under* och *efter* den idrottsliga tävlingspraktiken, en allvarets temporalitet. Med idrottslig tävlingspraktik avses organiserade (utlysta, sanktionerade) idrottstävlingar (men resonemanget kan också i princip appliceras

73 Henricks 2006, s 20.

74 Se Engström 1999, not 20, s 26.

75 Anna Larsson, *Det moderna samhällets vetenskap. Om etableringen av sociologi i Sverige 1930-1955*, Umeå 2001, s 178-180.

76 Peterson 2008, s 219.

på mer informella idrottsliga prestationsjämförelser). För en elitidrottare som Anja Pärsson är det ”allvar” före ett olympiskt störtlopp (veckor/månader av materialutprovning och träningsåk på glaciärer), under störtloppet (100-procentig koncentration) och efter störtloppet (resultatet påverkar på ett avgörande sätt Pärsson och hennes livsvillkor). För 11-åriga ”Lisa” (eller för en äldre motionsidrottare) är allvaret före en innebandymatch – i normalfallet – inte särskilt påtagligt (oj, är det match ikväll?) och efteråt är matchen och det resultatmässiga utfallet inte särskilt viktigt. Däremot är det ”allvar” under innebandymatchen, i det idrottsliga nuet, när ”Lisa” glömmer tid och rum och mentalt uppslukas av aktiviteten (oavsiktlig 100-procentig koncentration, vilket också brukar beskrivas som något positivt och eftersträvansvärt tillstånd, även för motionsidrottare). Skillnaden mellan Anja Pärssons och ”Lisas” idrottsliga allvar är alltså inte så stor när det gäller det idrottsligt ”allvaret” under tävlingen medan det idrottsliga ”allvaret” före och efter ser mycket annorlunda ut.

” Likheterna är följaktligen större än skillnaderna, även om det vid en första ytlig betraktelse inte ser ut så.

På ett liknande sätt skulle begreppet ”lek” kunna nyanseras och inte så entydigt och skarpt som ofta är fallet kontrasteras mot ”tävlingsidrott”/föreningsidrott eller idrott. Lek och idrott i olika former, i synnerhet den så kallade ”tävlingsidrotten” (beskriven som överladdad på allvar), behandlas ofta som varandras motsatser. Ett alternativt synsätt, nyligen framfört av de danska idrottsforskarna Glen Nielsen och Reinhard Stelter, innebär att organiserad föreningsidrott ses som en institutionaliserad regellek.⁷⁷ I Sverige tycks forskningen, i synnerhet den som utförts av en del pedagoger, mera ha uppehållit sig vid skillnaderna mellan lek och idrott, än vid likheterna. Mitt intryck är att detta inte i samma utsträckning gäller internationell lek- och idrottsforskning.

Om likheterna mellan lek och idrott fokuseras, och fungerar som analytisk utgångspunkt, skulle alltså den svenska föreningsidrotten i sin helhet, från sjuåringarnas barnidrott till den yppersta elitidrotten, kunna beskrivas som institutionaliserad regellek. På en glidande skala har vi i ena änden sjuåringarnas regellek (idrott), som ligger mycket nära den spontana, icke-institutionaliserade regelleken som barn brukar syssla med utan överinseende av vuxna (men där reglerna hittas på i samma stund som det leks, eller fortlöpande justeras och omförhandlas). I den andra änden har vi en starkt institutionaliserad regellek (elitidrotten) med fixerade regler och fasta, normativt styrande traditioner. Men också i denna regellek, elitidrotten, finns utrymme för spontanitet och kreativitet; här avses möjligheterna för elitidrottaren att i det idrottsliga nuet hantera problem och utmaningar på ett innovativt sätt som gör att den påminner om barnidrottens villkor.⁷⁸ Likheterna är följaktligen större än skillnaderna, även om det vid en första ytlig betraktelse inte ser ut så.⁷⁹

77 Nielsen & Stelter, 2011. Synsättet är inte, som jag uppfattar det, helt nytt, och här är inte platsen att fördjupa sig i den mycket omfattande idrottsfilosofiska diskussion som finns i denna fråga (och vad som kännetecknar mänsklig lek och skillnader och likheter med närliggande aktiviteter som idrott, spel etcetera). För en fördjupning, se till exempel Roger Caillois, *Man, Play and Games*, Urbana och Chicago, 2001 (första upplagan på engelska 1961, på franska 1958) och Sutton-Smith 1997.

78 Här kan för övrigt tilläggas att det även inom elitidrotten förekommer regeländringar, men då i en process som är både byråkratisk och utdragen i tid.

79 Resonemanget bygger bland annat på den finske filosofen Mikael Lindfeldt. Se till exempel Lindfeldt, *Meningsskapande idrott: livsåskådningsrelevanta perspektiv och empiriska kontraster*, Nora 2006 och Lindfeldt, *Eliten é liten – men växer. Förändrade perspektiv på elitidrott*, Fou-rapport 2007:11, Riksidrottsförbundet, Stockholm 2007. I den sistnämnda förklaras på sidan 30, med anledning av att

I den institutionaliserade regelleken – som här alltså ska förstås som svensk föreningsidrott i vid mening – men nedbruten i idrottsgrenar som fotboll, badminton, längdskidåkning etcetera, finns verksamhetsstyrande idéer som deltagarna förväntas acceptera och förhålla sig till på ett ”allvarligt” sätt. Lars Tore Ronglan anser exempelvis att fotbollsspelets idé ställer uppfordrande krav på de som deltar: ”Det är först när du tar spillet alvorlig at leken kan bli morsom. Om vi ikke försöker å hindre motstanderne i å lage mål, mister aktiviteten verdi for alle. Kampen bryter kort og godt sammen dersom spillerne ikke forholder sig til spillets idé.”⁸⁰ Jag tolkar detta som att det alltid krävs ett visst mått av ”allvar” under spelets gång; att spelarna, oavsett om det rör sig om barn eller vuxna, förväntas göra sitt bästa för att bidra till realiserandet av fotbollsspelets idé. Den finske filosofen Mikael Lindfelt betonar också att föreningsidrotten har ett allvar, oavsett nivå:

Att delta i ett spel eller en tävling innebär således att på allvar gå in för att inom ramen för spelreglerna i fråga försöka göra sitt yttersta för att nå bästa möjliga resultat. Utan detta slags allvarlighet kan man bli anklagad för att egentligen inte vilja delta i den idrottsliga aktiviteten.⁸¹

Ett liknande synsätt finns hos filosofen Randolph Feezell som kraftfullt driver tesen att idrott på olika nivåer är ”playful seriousness” och hos samhällsvetaren William J Morgan som menar att idrotten är på djupaste allvar, oavsett nivå, och att idrottskritiker inte alltid ägnat denna aspekt tillräcklig uppmärksamhet.⁸²

Avslutning

I denna artikel har jag granskat ett antal idrottsvetenskapliga avhandlingar och andra texter och visat på en lekretorik där ”mera lek” och ”mindre allvar” framstått som ett sätt att minska risken för idrottsligt utanförskap. Jag har tidigare (Hjelm 2010) visat hur svenska idrottsforskare kritiserat tävlingsidrotten/föreningsidrotten för att vara ”brutal” och inte fullt ut respektera principen om människors lika värde, och hävdade att knappast någon annan verksamhet i skola eller på fritid kan mäta sig med föreningsidrotten då det gäller utanförskap och ”negativa upplevelser”.

Men om barn och ungdomsidrotten i de svenska idrottsföreningarna *verkligen* stred mot principen om människors lika värde, och var så glädjelös och ensidigt instrumentell som forskarna hävdar, borde de då inte också förorda föreningsidrottens omedelbara nedläggning? Men några sådana krav har inte förts fram. Kritiken är istället sannolikt uttryck för en idrottsvetenskaplig diskurs, med rötter i en allmänpedagogisk strömning där leken och

---

idrott brukar delas upp i olika kategorier (breddidrott, elitidrott, tävlingsidrott etcetera), att det rör sig om ”gradskillnader” och att betydande likheter finns: ”I alla former finns i princip samma element av lek, glädje och målinriktad prestationsaktivitet, men proportionerna är helt olika. Om man spetsar till det kunde man säga att i de flesta motions- och rekreationsformer är exempelvis glädje, hälsa och välmående en eftersträvnsvärd slutprodukt, medan dessa värden är förutsättningsgrunder och medel i elitidrotten för att nå det eftersträfvade resultatet, den lyckade topprestationen.”

80 Ronglan 2009, s 50.

81 Lindfeldt 2007, s 21.

82 Randolph Feezell, *Sport, Play & Ethical Reflection*, Urbana och Chicago 2004. Morgan 2006.

lustfyllt lärande värderats högt⁸³ och en politiskt färgad 1970-tals kritik av idrotten i ”konkurrenssamhället”, med lös koppling till forskare som Bero Rigour, Henning Eichberg, Seppo Hentilä, Johan Huizinga, Mihaly Csikszentmihalyi och, under de senaste 15-20 åren, den franske sociologen Pierre Bourdieu. När det gäller lekretoriken är Engströms lekteori viktig och då särskilt hans slutsats att ”rangordning och konkurrens är viktigare ingredienser i den moderna tävlingsidrotten än lekmomentet”. Engströms slutsats har inte granskats eller problematiserats av hans kollegor vilket är märkligt då den, vilket han också medger, går emot den syn på lek och idrott som finns hos många internationella idrotts- och lekforskare.⁸⁴ Detsamma kan sägas om Engströms, Redelius’ med fleras uppfattning att leken karaktäriseras av att den är frivillig och ett mål i sig.⁸⁵ De ganska fria uttolkningarna av Bourdieus författarskap förefaller också ha haft stor betydelse för lek-retorikens utbredning.⁸⁶ Här finns möjligen också äldre (GIH-) historiska rötter då idrottsforskarnas kritik sedan 1970-talet är märkvärdigt lik den som linggymnastikens företrädare (traditionalisterna) för ungefär hundra år sedan riktade mot den framväxande moderna idrotten (det vill säga ”tävlingsidrotten”).⁸⁷ Förmodligen har även tudelningen lek-idrott varit extra framträdande och självklar i en praktknära idrottsutbildningsmiljö som den vid GIH. De elever som undervisades här åren 1919-1962 skulle ju, när de kom ut i skolorna, undervisa i ämnet ”Gymnastik med lek och idrott” [min kursivering]. (Idrottshistorisk forskning visar också att begreppsparen lek-idrott fortsatte användas inom idrottsläraryrket och även delvis representerade olika kroppskulturella traditioner/synsätt där aktörer stred om tolkningsföreträdet.)⁸⁸

Idrottsforskarnas utsagor om idrottens lek och allvar har ingått i en etablerad lekretorisk diskurs där de, som det verkar, utan närmare reflektion över begreppens djupare innebörd, använt och återanvänt vad som förefallit vara fältspecifikt acceptabelt. Begrepp som lek och allvar behövde inte definieras eller problematiseras då forskarna tycktes vara överens om vad de betydde (och man refererade till varandra). Och inom ett vetenskapligt fält som är under uppbyggnad – den beteendevetenskapliga idrottsforskningen – har man sannolikt

83 Sandberg 2003. Se även exempelvis Lena Sjöberg, ”Vygotski goes neoliberal. Den ideale eleven och läraren i lärarutbildningens examinationspraktik”, *Utbildning & Demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, nr 2 2011.

84 Se Engström 1999, not 20, s 26. Se även Sutton-Smith 1997, Feezell 2004 och Henricks 2006.

85 Se exempelvis Sutton-Smith 1997.

86 Här åsyftas särskilt Lars-Magnus Engströms böcker och artiklar om olika idrottsliga praktiker/logiker, se särskilt Engström 1999, som tycks ha varit inspirationskälla för många yngre idrottsforskare.

87 Här åsyftas exempelvis kritiken av den moderna idrottens hyllande av prestationen, tävlandet, det spektakulära publikfrieriet (social status genom idrottslig kompetens), kroppen som medel (instrumentalism) med mera. På ett mer övergripande plan kan den moderna idrotten ses som ett modernistiskt projekt, och kritiken som uttryck för en pre- respektive postmodern reaktion med klassmässiga förtecken. Se exempelvis Belinda Wheaton, *Understanding Lifestyle Sports. Consumption, identity and difference*, New York 2004. Brian Sutton-Smith har uppmärksammat den likhet som finns mellan dagens och dåtidens idrottskritiker. ”In games played for their own sake, courtly or gentlemanly virtues could prevail [...], whereas in games played for money, the desire to win prevailed over all other considerations. It was an aristocratic attitude designed to preserve the wealthy from association with the sweaty poorer classes. The current emphasis on play as fun can be seen to have similar connections to more affluent, or at least more elitist, perceptions of the good life.” Sutton-Smith 2007, s 184.

88 Lundvall & Meckbach 2003; Claes Annerstedt, *Idrottsläraryrket och idrottsämnet. Utveckling, mål, kompetens – ett didaktiskt perspektiv*, Göteborg 1991; Björn Sandahl, *Ett ämne för alla? Normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962-2002*, Stockholm 2005; Pia Lundquist Wanneberg, *Kroppens medborgarfostran – Kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919-1962*, Stockholm 2004.

värnat enighet och samsyn och inte gärna kritiserat varandra inför öppen ridå.⁸⁹ Kritiken av föreningsidrotten har ju också förefallit angelägen – det gällde ju våra barn och ungdomar – och lösningen, mera lek, lekfullhet och mindre allvar och tävlan, har kanske på ett vardagsreflektivt plan förefallit rimligt och tilltalande.

Det är troligen också så att den beteendevetenskapliga idrottsforskningen sedan 1970-talet, i strävandet efter oberoende, inomvetenskaplig legitimitet och expansion, haft ett behov av att distansera sig från Riksidrottsförbundet (här åsyftas främst RF:s ledande företrädare men också i viss mån specialidrottsförbund och medlemsföreningar, det vill säga, idrottsrörelsen i sin helhet). Forskningsfältets relativa litenhet (inklusive de nätverk och institutioner som här vuxit fram), visavi det stora och resursstarka RF, har sannolikt förstärkt detta behov. Idrottsforskarnas skarpt och principiellt formulerade kritik av ”tävlingsidrotten” har nog också uppfattats som ett angeläget och viktigt korrektiv gentemot de många positiva och självförhärligande texter om idrotten och idrottsrörelsen som genom årens lopp utgivits, med eller utan direkt koppling till RF och dess specialidrottsförbund och föreningar. Och RF har för sin del, helt oberoende av en allmän diskussionsliberalism, kunnat kosta på sig att overse med vad som uppfattats vara överkritiska idrottsforskare.

Samtidigt har det länge funnits, och finns, en stark intressetriad bestående av politiker, RF:s ledarskikt och idrottsforskare. Intressetriaden ser i korthet ut på följande sätt: politikerna har sedan 1970-talet identifierat ett betydande hälsoproblem hos den svenska befolkningen; övervikt, höga blodfetter med mera. Lösningen heter mera idrott, som kan tillhandahållas av föreningsidrotten (RF), mot att de tillförs betydande resursförstärkningar (skattemedel som omvandlas till aktivitetsstöd, anläggningsstöd med mera). Här finns dock problem – dopning, huliganism, utslagning med mera – vars existens inte kan förnekas av RF:s ledning (allra minst då dessa ständigt dras fram i medierna). Men med utbildning och information (SISU), samt forskning och utredningar, och det är här idrottsforskarna kommer in i bilden, så kan föreningsidrotten förbättras, kvalitetssäkras och tillföras skattemedel. Följden blir i praktiken ett ganska nära samarbete mellan politiker, RF:s ledande företrädare och idrottsforskare. Denna intressetriad existerar som ett informellt nätverk där alla är i en vinn-vinn situation.⁹⁰

Idrottsforskarnas principiella och allvarligt formulerade kritik mot ”tävlingsidrotten”, och med en innebörd som egentligen borde leda till krav om dess omedelbara nedläggning, ska mot denna bakgrund inte tolkas som allvarligt menad. Det handlar istället om en idrottsforskning som i sin vilja att visa oberoende och kritisk distans överdramatiserat sina formuleringar.

---

89 Fältet kan nämligen riskera framstå som splittrat, svagt, undermåligt och inte stödjäsvärt, ekonomiskt eller på annat sätt. Detta är givetvis en generell problematik för små ”starka miljöer” och alltså inget unikt för den beteendevetenskapliga idrottsforskningen.

Idrottshistorikern Jan Lindroth har i ett mail till mig förklarat att hans intryck, efter att under decennier ha deltagit i uppbyggandet av den beteendevetenskapliga idrottsforskningen, var att han och andra centralgestalter höll meningsskiljaktigheterna internt och muntligt, till exempel när det gällde synen på idrottsbegreppet, då forskningsfältet ännu var relativt svagt. Mailet i författarens ägo, daterad 2011-01-02.

90 Resonemanget om intressetriaden är tentativt och bör ses som en möjlig utgångspunkt för framtida forskning som avser att fördjupa sig i studier om svensk idrottsforskning och dess relationer till RF och svenska politiker.

Referenser

- Claes Annerstedt, *Idrottslärarna och idrottsämnet. Utveckling, mål, kompetens – ett didaktiskt perspektiv*, Göteborg 1991
- Johan Asplund, *Det sociala livets elementära former*, Göteborg 1987
- Christian Augustsson, *Unga idrottares upplevelser av föräldrappress*, Karlstad 2007
- Kristina Bartley, "FN:s konvention om barnets rättigheter. Om perspektiv och innehåll med relevans för skolan", *Utbildning & Demokrati*, 2001, vol 10, nr 2
- Zygmunt Bauman, *Konsumtionsliv*, Göteborg 2008
- Marie Bliding, *Inneslutandets och uteslutandets praktik. En studie av barns relationsarbete i skolan*, Göteborg 2004
- Roger Caillois, *Man, Play and Games*, Urbana och Chicago, 2001 (första upplagan på engelska 1961, på franska 1958)
- Cecilia Dovborn & Mats Trondman, "Bollhegemoni och genusregim. En etnografisk fallstudie om spontanidrott i skolan", www.idrottsforum.org, 2007-03-28
- Inger Eliasson, *I skilda idrottsvärldar. Barn, ledare och föräldrar i flick- och pojkfotboll*, Umeå 2009
- Lars-Magnus Engström, *Idrott som social markör*, Stockholm 1999
- Lars-Magnus Engström, "Idrottspedagogik", *Pedagogiska perspektiv på idrott*, Lars-Magnus Engström och Karin Redelius (red), Stockholm 2002
- Lars-Magnus Engström, "'Lek och lär' – leken i idrotten", *Idrott för ungdom*, Lars-Magnus Engström, Birgitta Fagrell, Artur Forsberg och Per Nilsson (red), Malmö 2004
- Lars-Magnus Engström, *Smak för motion. Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*, Stockholm 2010
- Josef Fahlén, "Urgent expectations and silenced knowledge – On spontaneous sport space as public health promoter and sport stimulator", i *European Journal for Sport and Society*, Vol. 8 (No. 3/2011)
- Randolph Feezell, *Sport, Play & Ethical Reflection*, Urbana och Chicago 2004
- Christina Florin, Elisabeth Elgán & Gro Hageman, *Den självstyrande medborgaren? Ny historia om rättvisa, demokrati och välfärd*, Stockholm 2007
- Gunilla Halldén, "Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp", *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 2003, årg 8, nr 1-2
- Thomas S. Henricks, *Play Reconsidered. Sociological Perspectives on Human Expression*, Urbana och Chicago 2006
- Krister Hertting, *Den sköra föreningen mellan tävling och medmänsklighet. Om ledarskap och läroprocesser i barnfotbollen*, Luleå 2007
- Jonny Hjelm, "Den brutala tävlingsidrotten. Svensk idrottsforskning om gemenskap och konkurrens inom idrotten", www.idrottsforum.org, 2010-12-15
- Idrotten vill. Verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet*, Stockholm 1995
- Mattias Isberg & Johan Lindblad, "Ledarskap och motivation: En studie av elittränarens strategier", www.idrottsforum.org, 2007-02-14
- Ingvar Johansson, "Sanning och konkurrens", *Sociologisk forskning*, nr 3 1990
- Kalle Jonasson, "Klungfotbollens kön", *Svensk idrottsforskning*, nr 2, 2011, årgång 20
- Kutte Jönsson, *Matchen som aldrig ägde rum, och ytterligare åtta kapitel om idrott, etik och politik*, Malmö 2010
- Staffan Karp, *Barn, föräldrar och idrott. En intervjustudie om fostran inom fotboll och golf*, Umeå 2000
- Birgitta Knutsdotter Olofsson, *Varför leker inte barnen? En rapport från ett daghem*, Stockholm 1993
- Birgitta Knutsdotter Olofsson, *I lekens värld*, Stockholm 2006
- Anna Larsson, *Det moderna samhällets vetenskap. Om etableringen av sociologi i Sverige 1930-1955*, Umeå 2001
- Bengt Larsson, *Ungdomarna och idrotten. Tonåringarnas idrottande i fyra skilda miljöer*, Stockholm 2008
- Håkan Larsson, *Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*, Stockholm 2001
- Lindfeldt, Mikael *Meningsskapande idrott: livsåskådningsrelevanta perspektiv och empiriska kontraster*, Nora 2006
- Lindfeldt, Mikael *Eliten é liten – men växer. Förändrade perspektiv på elitidrott*, Fou-rapport 2007:11, Riksidrottsförbundet, Stockholm 2007
- Anne-Li Lindgren & Gunilla Halldén, "Individuella rättigheter; autonomi och beroende. Olika synsätt på barn i relation till FN:s barnkonvention", *Utbildning & Demokrati*, 2001, vol 10, nr 2, 65-79
- Jan Lindroth, *Idrott mellan krigen*, Stockholm 1987
- Jan Lindroth, "Idéer och debatter", i *Ett idrottssekel – Riksidrottsförbundet 1903-2003*, Jan Lindroth och Johan R. Norberg (red), Stockholm 2002

- Sigmund Loland, "Rytme. Meningen med alpint", *Meningen med idretten*, Kari Steen-Johnsson & Iver B. Neumann (red), Oslo 2009
- Mikael Londos, *Spelet på fältet. Relationen mellan ämnet idrott och hälsa i gymnasieskolan och idrott på fritid*, Malmö 2010
- Pia Lundquist Wanneberg, *Kroppens medborgarfostran – Kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919-1962*, Stockholm 2004
- Suzanne Lundvall & Jane Meckbach, *Ett ämne i rörelse. Gymnastik för kvinnor och män i lärarutbildningen vid Gymnastiska Centralinstitutet/Gymnastik- och idrottshögskolan under åren 1944 till 1992*, Stockholm 2003
- William J. Morgan, *Why Sports Morally Matter*, New York 2006
- Anders Nelson & Krister Svensson, *Barn och leksaker i lek och lärande*, Stockholm 2005
- Glen Nielsen & Reinhard Stelter, "Mellem social kreativitet og sportslige kompetencer. En analyse af barns bevægelseaktiviteter i et kulturpsykologisk perspektiv", www.idrottsforum.org, 2011-10-12
- Göran Patriksson, *Idrottens barn. Idrottsvanor – stress – "utslagning"*, Friskvårdscentrum, Stockholm 1987
- Tomas Peterson, *Föreningsfostran och tävlingsfostran*, SOU 2008:59
- Peterson, *Talangutveckling eller talangavveckling*, Malmö 2011
- Birgitta Qvarsell, "Juridik i barnpedagogiken – om FN-konventionens dilemman", *Utbildning & Demokrati*, 2001, vol 10, nr 2, s 51-63
- Karin Redelius, *Ledarna och barnidrotten. Idrottsledarnas syn på idrott, barn och fostran*, Stockholm 2002
- Lars Tore Ronglan, "Vi mot dem. Om meningen med fotboll", Kari Steen-Johnsen & Iver B. Neumann (red), *meningen med idretten*, Oslo 2009
- Björn Sandahl, *Ett ämne för alla? Normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962-2002*, Stockholm 2005
- Anette Sandberg, *Vuxnas lekvärld. En studie om vuxnas erfarenheter av lek*, Västerås 2003
- Fredrik Schoug, *Intima samhällsvisioner. Sporten mellan minimalism och gigantism*, Stockholm 1997
- Lena Sjöberg, "Vygotski goes neoliberal. Den ideale eleven och läraren i lärarutbildningens examinationspraktik", *Utbildning & Demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, nr 2 2011
- Johan Steenbergen "The double character of sport", Johan Steenberger & Paul De Knop & Agnes Elling (eds), *Values and Norms in Sport. Critical Reflections on the Position and Meanings of Sport in Society*, Meyer & Meyer, Oxford, Aachen, Olten, Vienna, Quebec 2001
- Brian Sutton-Smith, *The Ambiguity of Play*, Cambridge/London 1997
- Mats Trondman, *Unga och föreningsidrotten. En studie av föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*, Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:9, Stockholm 2005
- Stefan Wagnsson, *Föreningsidrott som socialisationsmiljö*, Karlstad 2009
- Belinda Wheaton, *Understanding Lifestyle Sports. Consumption, identity and difference*, New York 2004
- Kim Wickman, "Flickor och pojkar med funktionsnedsättning" i *För barnets bästa. En antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*, Johan R. Norberg & Johan Philblad, Stockholm 2011, s 51
- Marie Öhman, *Kropp och makt i rörelse*, Örebro 2007